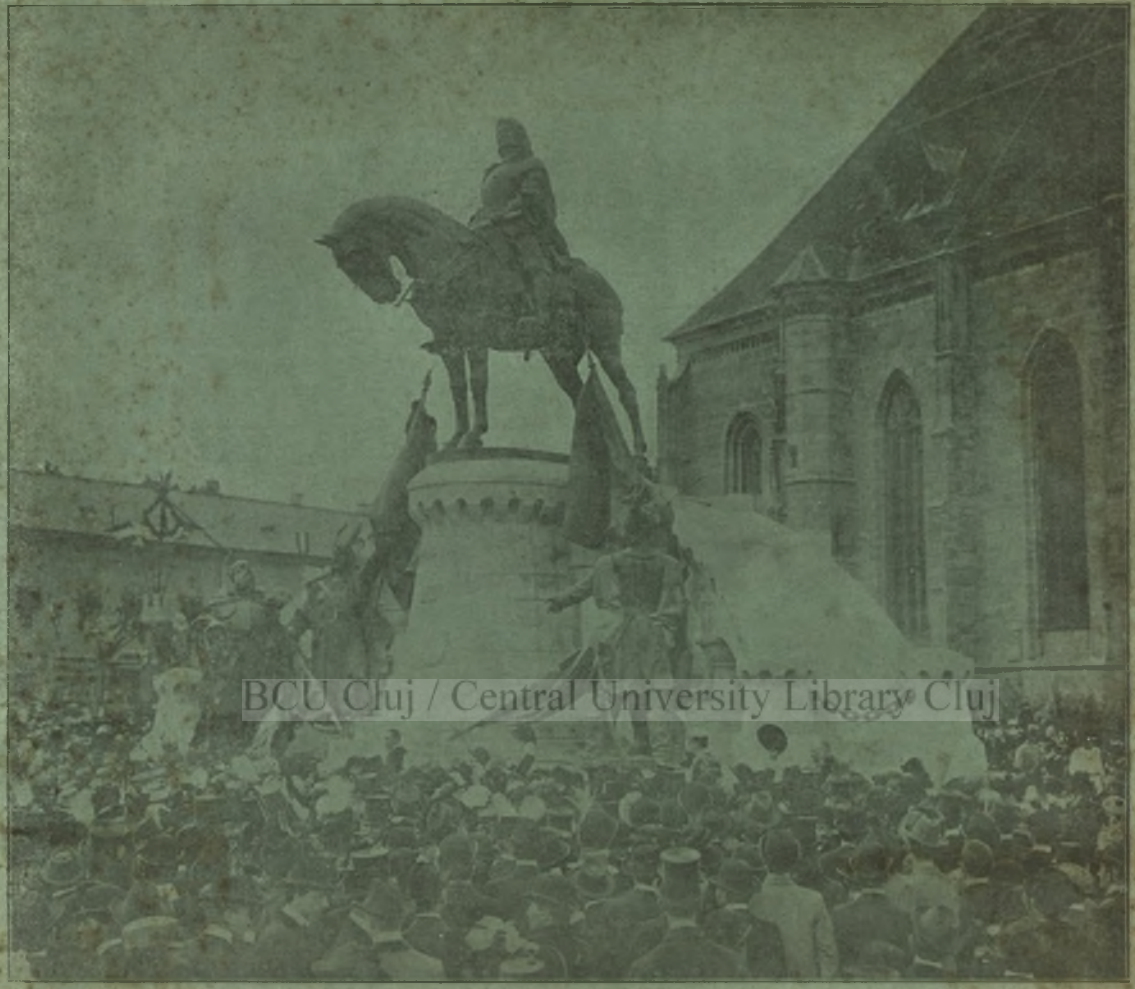

TÖRTÉNELMI LAPOK.

Együttal a Kolozsvárt létesített Országos Történelmi Ereklje-Múzeum, a Honvéd-egyletek, valamint a Kolozsvári Márcz. 15. Állandó Bizottság, a Kossuth Lajos-asztaltársaság hivatalos közlönye.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mátyás király lovas szobra.

(A leleplezés alkalmával.)

Dunki síverek felvétele.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Ára negyedévre 3 korona. — Külföldre 2 korona 50 fillér.

A lap az első évfolyamtól megrendelhető. — Diszes borítékba kötve az I., II., III., IV., V., VI. és VII. évfolyam ára 60 korona.

==== **Egyes szám ára 40 fillér.** ====

Lapunk mai száma a borítékkal 16 oldalra terjed.

SZERKESZTŐ-BIZOTTSÁG:

Szigeti Miklós ezredes, alelnök, Esterházy Miguel gr., Gámán Zsigmond, Huszár Sándor br.
Köváry László, Nagy Lajos.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KUSZKÓ ISTVÁN

AZ ORSZ. TÖRTÉNELMI EREKLYE-MUZEUM IGAZGATÓ ŐRE.

RENDES MUNKATÁRSÁK:

B.-Hunyadról: Gyarmathy Zsigmondné. Beszterczéről: Csernátoni Gyula dr. Brassóból: Baráczy Sándor, Koós Ferencz. Budapestről: Bartha Miklós, dr. Ferenczy Zoltán, Hegedüs István dr., Hentaller Lajos, Jókai Mór, Kreith Béla gr., Reiner Zsigmond dr., Szinnyi József id. Déváról: Dr. Veress Endre. Győr-
ből: Vajda Emil dr. K.-Vásárhelyről: Balogh Vendel dr. Kolozsvárról: Deáky Albert, De Gerando Anto-
nina, Erdélyi Károly dr., Hory Béla, Kovács János, Kuskó Istvánné, Márki Sándor dr., Szádeczky Lajos dr.
Versényi György dr. Lugosról: Dengi János dr. Nagy-Bányáról: Törökfalvi Pap Zsigmond. Nagyvárad-
ról: Hegyesi Márton. Sátoralja-Ujhelyről: Matolay Etele. Szamosujvárról: Kádár József. Vizaknáról:
Szentkatolnai Bakk Endre. Zala-Egerszegről: Borbély György.

Fényképező munkatársak: Dunky Ferencz, Dunky Kálmán Kolozsvárról, Ragács Gyula Szolnokról.

Szerkesztőség és kiadóhivatal,

ahová a lapot illető minden küldemény intézendő: Kolozsvár, Széchenyi-tér 20. sz. Országos Törté-
nelmi Ereklje-Muzeum helyiségébe.

A m. kir. posta-takarékpénztár clearing és cheque forgalmában a kiadóhivatal száma 3213.

TARTALOM.

A 3—4. szám tartalma.	Oldal.
(K.) Az aradi Golgota.	29
Töredékek egy aradi fogoly naplójából. Pfnenningsdorf Sándor ezredes hagyatékából	29—30
Tárcsa. Emlékirataim. Czetz János honvédtábornoktól. Fordította: Strasser Mihály. — Prolog. (Folytatás.)	30—32
Kossuth Lajos. Irta Bartha Miklós. (Vége.)	30—32
Kossuth Lajos. Irta: Dr. Márki Sándor. (Vége.)	32—36
Kossuth Lajos. Irta: Schöpfung Aladár. (Vége.)	36—38
Kossuth Lajos jelmondata. (Faximile.)	38
Az ereklje muzeum multja és jövője. Gróf Esterházy Miguel elnök megnyitó beszéde	38—39
Barabás Béla képviselőnek a Történelmi kiállítás látogatása alkalmával az emlékkönyvbe írt sorai. (Faximile.)	39
Az ereklje muzeum igazgatósági gyűlése Magyarországnak jövője. Irta: Czetz János tábornok. (Vége.)	41—43
Az erd. r. kath. világi és szerzetes-papság az 1848—49-iki szabadságharcz alatt. Szentkatolnai Bakk Endre. (Folytatás.)	43—44
Nyílt levél Czetz tábornokhoz. Irta Éj- szaki Károly.	44—46
Mátyás király szobrának leleplezése. (Két képpel.)	46
Okmánytár. Mátyás király szülőházának emléktáblája. Petőfi, Bem tábornok, Szilágyi Sándor, Debreczeni Márton, Balázs Sándor és az Unió emléktáblái	46—47
Gyászrovat. Ruttkayné Kossuth Lujza (Képpel). — Ruttkayné temetése. — Doby Zsuzsanna. — Buzáth Károly. — Kovács Ferencz. — Liteczky János. — Terpesti Markovits Vincze	47—48
Különfélék. Október 6-a Nagy-Szebenben. — Kitépelt 48—49-es jegyzőkönyvek. — Meggyilkolt negyvennyolczas honvédtiszt. — Garibaldi szobor Párisban.	48
A boríték tartalma: Kettős lap. — A muzeum gyűlései. — A kiállítás katalogusa. — A Történelmi Lapokra előfizettek. — Marosvásárhely veszedelméből 1848-ban. — Mátyás király szobra. — Mátyás király feje a nagy idők jeleséinek Pantheonában.	

TÖRTÉNELMI LAPOK

Az orsz. tört. ereklye-muzeum, a honvéd-egyletek és több hazafias egylet hivatalos közlönye.

Felelős szerkesztő:
KUSZKÓ ISTVÁN
az orsz. tört. ereklye-muzeum igazg. őrc.

A lap szellemi és anyagi részét illető közlemények az orsz. tört. ereklye-muzeum igazgató őrre czimére küldendők.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kolozsvár, Széchenyi-tér 20. sz.

Előfizetési díjak:
 $\frac{1}{4}$ évre 2 kor., $\frac{1}{2}$ évre 4 kor.,
egy évre 8 kor.

A m. posta-takarékpénztár claering-és cheque-forgalmában a kiadóhivatal száma: 3213

Az aradi Golgota.

Kolozsvár, okt. 6.

(K) Az aradi tizenhárom kivégeztetésének gyászos emlékü évfordulója ma van. E nagy napon minden magyar magába száll, mindenki elmélkedik. Miért kellett ezeknek a puritán, tiszta jellemü férfiaknak, ezeknek a hősöknek, a csatában oroszlánoknak bitófán vagy golyó által meghalni?.. Mit vétettek? Szerették a hazát... Hát oly nagy bün-e a haza szeretet?

Fájdalom, nálunk Magyarországon az. Ma is az. Ma is csak ajkainkon hangoztathatjuk a hazaszeretetet. Ha szívünkben is élesztjük annak lángját s engedjük magunkat tettekbe ragadtatni, számolni kell a *következményekkel*. Ez a helyzet. Ne csak *fátyolt* huzzunk, ezt kívánják, hanem semmisítsük meg ama szentemlékeinket, melyek hazánk nagyjainak nemzetünk megmentése érdekében kifejtett győzelmeit hirdetik.

Eltüntetni a magyar hősök fegyvereinek fényes győzelmeit. Ez a titkos jelszó. Ennek a befolyása alól nem tudnak a hatalmon élő kislelkűek szabadulni. Így történik, hogy míg a nagy idők eseményeire vonatkozólag ellenünk mindent össze hordhatnak, nekünk nem szabad, csak *lopva* szolgálni a multat s hivatalosan *tilos* kegyelettel áldozni a vértanuk emlékének.

Midőn a hősöknek és vértanuknak halála évfordulója napján emlékeznek okáért ezt szomoruan konstatáljuk, megszólaltatjuk egyikét ama kiválóknak, a ki Aradon súlyos fogságot szenvedve, átélte s átérezte a maga és bajtársai szenvedéseit, végig nézte vértanuink kivégeztetését s e borzasztó esemény részleteit, közvetlen megfigyelés után írta le.

*

Pfennigsdorf Sándor ezredes, aradi fogoly kéziratban visszamaradt német szövegü emlékiratait adjuk közre az aradi foglyokról s a kivégeztetésről hű fordításban.

A becses emlékiratok Sándor József országos képviselő, Emke t. alelnök főtitkár birtokába kerültek az örökösöktől. Egy legyező is került ezekkel hozzá,

mit a szegény, hazájáért szenvedő hős saját kezüleg faragott, fogsága hosszú ideje alatt.

Pfennigsdorf Sándor Arad várában viselt bilincse, mint a Történelmi Lapok 1892 évi folyamában említve van néhai Bíasini Domokostól az ereklye muzeum birtokába került. (L. „Ellenzék,” 1891. évi. okt. 10. sz.)

Szerencse hazánk történelmére nézve, hogy ez írott emléket is megmentették s ezt közkinccsé tehetjük.

Az eredeti kézirat a legszebb kalligráfiával van írva. Czimlapján a betük toll rajzzal diszítve.

A német eredeti czime ez:

Skizzen aus dem Tagebuche eines Gefangenen zu Arad.

Kivül aquarell ékíti a kézirat külső czimlapját. A napló töredék közlését alább kezdjük meg:

Töredékek

egy aradi fogoly naplójából.

Pfennigsdorf Sándor ezredes hagyatékából.

Feljegyzéseim czélja.

Megigértem barátaimnak, hogy néha-néha értesitem őket börtönömből az én helyzetem és szenvedő társaim sorsa felől. Bármiként töreksem is kívánságaiknak eleget tenni, mégis alig hiszem, fel tudok-e majd fedezni kihalt, sorvadáshoz közel álló agyamban valami leírásra, vagy olvasásra érdemes gondolatot, vagy emléket. De hát miért is ne tudnék?... Hisz nem kívántak ők tőlem valami írói remekművet, csak hű leírást kértek életünk itteni folyásáról. Legkellemesebb kötelességemnek tartom ebbeli kívánságaiknak eleget tenni.

Hisz ha meggondolom, hogy életemnek legszebb napj i itt e börtön falai közt fognak leperegni, nem-e rázkódtatja meg egész valómat a bensőmben dúló vihar ereje? nem-e kerülnek forrongásba a bennem létező életelemek? Nem-e egy borzalmas színjáték jelenet játszódik itt le előttünk?

Helyzetem szükségszerű felfogása: ez a rögeszme, a mely szellememet lekötve tartja, nem-e testesedék meg most minden órában, minden pillanatban? s annál borzalmasabb, minél távolabbra akarom ezt kábult elmémvel követni.

Miért ne kíséreljem meg papírra vetni azokat a különös és heves érzéseket, a melyek mostani elhagyott helyzetemben fognak el? Ez bizonyára nehéz, tartalmas anyag. Az én és velem szenvedő társaim sorsának szemlélése lesz az egyedüli eszköz, hogy azok szenvedéseit kevésbé fájdalmasnak tüntessem fel, ezek lerajzolása tán némi szórakozást is fog nekem nyújtani.

A mit én itt leírok, az mások részére se fog minden érdeket nélkülözni. Ez a szenvedések naplója, ezek a legkülönbözőbb viszontagságokról és jellemváltozásokról szóló lapok, érzelmeimnek és tapasztalataimnak története fogságom éve alatt, a melyek a fenforgó nehéz viszonyok folytán is a lehető legtökéletesebbnek kell hogy legyenek: bizonyára nem csekély értékkel fognak birni, ha nem is mély értelmű oktatásaikkal, de ember és jellem tanulmányaiknál fogva.

Sínylódésemnek ezen leírása, a mely betekintést nyújt egy fogoly belső szellemvilágába, a fogságban töltött idő lehető leghűbb rajzolását fogja tartalmazni.

1849. augusztus 26.

Miután tegnap ezredenkint felirtak bennünket, megengedték, hogy kocsijainkhoz térjünk vissza, melyek Arad előtt a nagy legelőn állottak. Itt töltöttük az éjjet.

Az utazástól kimertülten és sejtve a bekövetkezendőket, a legénység egy része estebédjét elköltyve, másik része vacsora nélkül a kocsik alatt vagy mellett keresve fekhelyet — álomba merült. A *tábornokokat* már jóval előbb kellő fedezet mellett a várba szállították.

Az éj meglehetősen nyugodtan — s ily óriási embertömegnél különösen csendesen — telt el; az egész területet, a melyen a sereg fekiült, gyalog- és lovas őrségek zárták körül. A tábornokok fénye valóságos festői látványt varázsolt a szerencsétlen karaván fekhelyét. Egy-két elszabadult ló zavarta csak meg az éjjeli csendet s fel alá rohanva, nem csekély rémületet okoztak.

A hajnal derengeni kezdett, irtózást keltve némelyikünk szívében, miután egyse tudta közülünk, mi történik velünk; mit határozott tán már felettünk a sors, vagy az önkény.

Kora reggel már a császári sereg tisztjei jártak körül a táborban, élesen szemügyre véve az összes kocsikat és lovakat s rábeszélni igyekeztek a foglyokat, hogy máhájukat adják el s hogy olcsóbban jussanak hozzá, olyasfélékép biztatták őket, hogy úgy is elveszik tőlük mindenüket s nem fognak érte semmi néven nevezendő kártérítést adni.

Némelyek megkötötték az üzletet, bár csak csekély számban. Mindnyájan egy ugyanazon árt ajánlották fel, olyan árt, a mely a vételt az elvevés, vagy ajándékozás látszatától megkülönböztette. Némelyek hiettek ezeknek a kószahireknek és elővezetve kedvenc lovaikat, lelőtték azokat.

(Folytatása következik.)

Kossuth Lajos.

— Irta: Bartha Miklós. —

(Vége.)

Francziaország egyetlen augusztusi éjszakán lépett át az új korbá. De ez forradalmi lépés volt; a haragnak, szenvedélynek, dühnek vulkánikus kitörése, mely az izzó gondolatok látatuzével égette hamuvá a multnak és jelennek minden összekötő kapcsát. Ellenben a magyar átalakulás vér nélkül ment végbe. Még fenyegető elem sem vegyült belé. Kiváltságaikról önként mondtak le a ren-

TÁRCZA.

Emlékirataim.

Irta: *Csetz János tábornok.*

— Utánnomási jog fentartva. —

Prolog.

(Folytatás.)

Agyagfalván ezalatt a székelyek egy gyülekezete ülésezett, a mely összejövetelnek, azonban a szabad eszmék iránti csekély lelkesedés folytán nem volt meg a kívánt eredménye főleg azért, mert a jelenvolt számos tiszt a régi osztrák politika hívének vallotta magát. A kisszámú hazafiak nem tudták csekély befolyásukat érvényesíteni. Mindnyájan lelkes hangulatban voltak ugyan, de a közeli ellenségre senki sem mert gondolni. Ebből az összevisszaságból képződött ki az első székely hadtest, a mely nélkülözött minden rendet és disciplinát, de első sorban is egy kitünő, képzett fővezér hiányzott neki. Még így is könnyen kiállt Urban fegyelmetlen hadai ellen, de Gedeon szervezett csapatainak már nem igen tudott imponálni.

November 18-án Puchner, a bécsi hadügyminiszterium meghagyására felbontottnak jelentette ki a császár által elismert s már ki is hirdetett uniót. Adott becsületszaváról s hivatalbeli kötelességéről megelégedve, a magyar kormány összes rendeleteit semmisnek

nyilvánította ki és a magyar alkotmány hiveit lázadónak és hazaárulóknak deklarálta.

Puchner személyesen állt a magyarelles mozgalom élére s a katonai hűség és törvényesség bélyegét sütötte az öldöklés, rablás, gyujtogatás és az állatias barbarizmusra.

Ez volt a jel az iszonyatos polgárháborúra, a mely 6 hónapon át pusztította a fenséges Erdélyt, évtizedekre véget vetve az ország virágzó jólétének és nyugalmának.

Ferdinánd császár nem tudott a helyzet felett uralkodni. Borzadott a chaostól, a melybe gyengesége az országot döntötte. Azt remélve, hogy békét és rendezett viszonyokat teremthet az országban, Ferdinánd lemondott a trónról unokaöccse *Ferencz József* javára.

A viharok azonban ezáltal nem esenedtek el, mert *Ferencz József* jellemzilárdsága és tapasztalata még nem volt annyira kifejlődve, hogy ily nagy probléma megoldását magára vállalhatta volna. Egyik hibát jóvá teendő, új hibákat követett el s ez ment így tovább, a míg csak a végzet az események folyásába be nem avatkozott.

* * *

A nemzetiségeknek 1848-ban felélesztett gyűlölködése képezte évek multán azon szirtet, a melyen Ausztria nagysága és hatalma megfeneklett. III. Napoleon azt hitte, hogy ha Ausztriában felidőzi a nemzeti kérdéseket, Itáliát magához ragadván, annak hatalmát megtörheti.

Ezáltal azonban csak a politika nagymesterének, Bismarknak tett szolgálatot, a ki arra törekedett, hogy Ausztriát Németországból kiszorítsa s Poroszországnak

dek; még a konzervatívek is. Sőt vetélkedtek. Somsich Pál követelte, hogy az ősiség eltörlését ő indítványozhassa. A magyar fajnak soha el nem muló dicsőségét képezi, hogy ezekben a nagy órákban hallgatni tudott a Kossuth szavára és nemcsak békésen lépett át a rendiségből a jogegyenlőség világába, hanem közjogi életének történelmi folytonosságát is megőrizte.

Hatásosabb, szemképrázatból a Kossuth Lajos későbbi működése. De az államférfiúi tehetség halhatatlan babérait ezen átalakulással szerezte meg. Művének ez a része elnémit minden bírálatot és hatalmasabb, mint az idő. Mert erről lepattan minden gáncs. Ez győzedelmeskedik az enyészeten. Amit ő ezalatt a harmincznyolcz nap alatt alkotott: az állami függetlenség, a nemzeti egység, a polgári szabadság, a felelős kormányzat, a népképviselő, a jogegyenlőség és mindennek a hadügyi, parlamenti, sajtóügyi, törvényhatósági biztosítéka — ez az alkotás a magyar nemzeti élet tizparancsolatja marad mindörökkön örökké az idők végéig.

Mit jelentett ez az alkotás? Jelentette a Mátyás király magyar birodalmának föltámadását; a Habsburg nagyhatalom közép-európai vezérszerepét; az osztrák és a balkán tartományok érdekeinek beillesztését a magyar hatalmi szférába. Jelentette tehát a magyar királyság érvényesülését Nyugot felé, irányadó befolyását Kelet felé, politikai önállósát és gazdasági gyarapodását mindenfelé. A XIX-ik századnak ez volt a legszebb és legkiválóbb koncepcziója. Ez az alkotás természetes alapokra fektette a Habsburgok trónját, mert az Isten kegyelméből származtatott legitimitást összhangzásba hozta a népakarattól eredő uralkodási joggal. Ilyen biztos bázison még az angol trón sem állott soha.

De Bécsben nem értették meg ezt az átalakulást. Nem tudták arra a felfogásra emelkedni, hogy uralkodó és nemzet között első rangú szükség a jogok és kötelekességek kölcsönös harmoniája és hogy a nemzeti erő

biztosítsa a hegemoniát a német fejedelemségek felett. Napoleon ugyan az 1859-i olasz hadjáratnál félig meddig elérte célját, de nem akadályozhatta meg, hogy 11 évvel később ő maga is az Ausztriának szánt sorsra ne jusson.

Mily óriási változások történtek azóta az európai politika terén! Ausztriának le kellett mondania a vezető szerepről a melyet az európai concertben elfoglalt, Németország javára. Ő ugyanis nagyon is conservatív felfogást juttatott előtérbe akkor, a mikor arról volt szó, hogy a főhatalma alatt álló országoknak elegendő garantiát, nyújt arra nézve, hogy fejlődésükben nem gátoltnak meg. Katonai szellem és conservatív ultramontanizmus még nem elegendők a népek boldogításához. Ezen helytelen világnézlethez nagyon is ragaszkodnak „an der schönem blauen Donau“¹ és addig élnek ezen ferde hitben a míg majd egyszer a népek felébredve lethargiájukból, parancsoló hangon követelik a jogban és jólétben való részesítésüket.

Ausztria utolsó két uralkodójának köszönheti azt a *jelentéktelen állást*, a melyet ma már csak a nagyhatalmak közt is elfoglal. Ezek az uralkodók nem bírtak azzal az energiával, a mely őket a befolyásoktól megóvni s a helyzet uraivá tenni tudta volna. Ha ez nem így történik, úgy Ausztriában már régen szakítottak volna a szerencsétlen nemzetiségi politikával.

* * *

Az osztrák császárság már régóta kitűnt csekély energiájú és észeltudatlan politikájával. A legnagyobb

¹ Ausztriát érve alatta Strausz után.

a korona hatalmának nélkülözhetetlen feltétele. Gonosz fondorlatot szőttek azon alkotás ellen, amely csak az imént nyert szentesítést. A fondorkodást tett követte. Felbujtották a magyar nemzet ellen a horvátokat, szerbeket, oláhokat, tótokat, szászokat, akik aztán hadsereggel, gyilokkal, égő kanócczal rohantak ránk.

Ennél a végzetes fordulónál kezdődik a Kossuth második korszaka. Alkotását nem hagyta cserben. Mikor mindenki megrémült, ő szervezni kezdte a nemzeti ellenállást. Lelki erő nem volt. Ő a tömegekbe lehelte nagy lelkének nagy erejét. Pénz sem volt. Ő pénzt teremtett a férfiak lelkesedéséből, a nők ékszeréből, a családok ezüstnemüiből. Katona sem volt. Ő elment toborzani. Jajkiáltásai megtöltötték a levegőt. Zivataros hangja megrázta a kastélyok oszlopait és a kunyhók vályogfalát. Kossuth katonája lett a főúr, a pap, a köznemes, a jobbágy. Mindenki. A honvédség megszületett. Magyarország elkerülte azt a gyalázatot, hogy áruló fiai győzedelmeskedjenek rajta. Kossuthnak köszönhetjük ezt.

Jött az osztrák hatalom is nagy fegyvererővel. Honvédeink egy örök dicsőségű visszavonulás után győznek minden vonalon. Várainkból kiűzik az osztrák sereget. Csatát-csatára nyerne. Harczi lobogójukkal véresen enyeleg a dicsőség napsugara. A honvéd szó belevésődik a nemzet czimerpajzsába. Kossuth a Névtelen Főistenek czímét ruházta rájuk.

Jött az orosz hatalom is még nagyobb sereggel. Kossuth népe ezzel is fölveszi a harcot. Csüggedő remény váltakozik emberfölötti erőfeszítéssel. Sötét végzetnek sulya nehezedik nemzetünkre. Görgey Artur tábornok elárulta a magyar ügyet.

Kossuth hontalanná lett. De vándorbotra támaszkodva is megmarad a kötelekesség útján. Lelke nem ismert pihenést. Nemzete érdekében két világrészt járt be. Kopogtatására uralkodók palotája és nemzetek szíve nyílt meg. Egyetlen eseményt sem mulasztott el, hogy

hibát Ausztria államférfiai a krimi háború idejében követték el, a mikor az oroszok által tett szives szolgálásokat oly galád módon fizették vissza.

Ausztria és Oroszország közt az ideig valódi barátság állt fenn, a mely nem is zavartatott volna meg soha, ha csak az osztrák államférfiak nem követik el azt a megbocsájthatatlan politikai hibát, hogy Bessarábiát megfigyelő csapatokkal árasztják el. Azóta Oroszország méltán táplál haragot Ausztria ellen, a mely nem is fog többé megszűnni. Sőt ellenkezőleg. Az ellentétek növekednek Oroszország terjeszkedési hajlamával és Ausztria államférfiainak ismeretes tehetetlensége folytán, a mikor elkövetett hibát akarnak jóvá tenni. Mily más alakot öltene ezen Duna — tartomány jövője, ha nem követte volna az Oroszországtól megmondolatlanul kért segítséget a még meggondolatlanabbul eszközölt halálanság, a melynek szükségkép soha meg nem szűnő ellentéteket kellett támasztania.

Az ország gazdag segédforrásait a katonai molochnak kell feláldoznunk, hogy a fenyegető orosz-veszély bekövetkezésére elkészülhessünk. Ha ez nem volna így, ezek a források az országnak kiszámíthatatlan hasznokat hajthatnának és a königrázi szomorú vereség is kimaradhatott volna. Oroszország és Ausztria, mint érdekeik folytán szövetségessé országok oly hatalmi faktort képezhetnének, a mely Európa politikáját irányíthatná. Ily körülmények közt bizonyára egy hatalomnak se jutna eszébe, hogy a békét megzavarja. A nép fejlődésére és jólétére, nyomasztóan ható készülődések ez esetben nem vették volna fel a mai örült terjedelmüket és teméntelen

bele ne ragadjon a történelem kerekébe. Irt, beszélt, cselekedett. Az osztrák kintpadra feszített nemzet helyett ő volt a magyar nemzet. Szenvedéseinket ő tolmácsolta, jogainkat ő védte, harczunkat ő igazolta, jövőnket ő képviselte. Diplomáciai tárgyalásokat folytatott. Összeköttetésbe lépett a francia, olasz, angol és török kormányokkal. A szegény száműzöttel úgy beszéltek, mint egy szerencsétlen nemzet törvényes meghatalmazottjával. A magyar kérdést fel tudta vététni az európai kérdések sorába. Megcsalták sokan, de nagyrabecsülték mindenütt. Ő szerezte meg a magyar névnek a méltóságot és a magyar törekvésnek a jogszerűségét. A magyar küzdelmet *ma is lokális lázongásnak tekintnék, ha Kossuth föl nem világosította volna a világot. Szabadságharczunkat ő iktatta be az életrevaló népek érdemkönyvébe.*

Hálától eltelve borulunk le Kossuth Lajos nagy emlékezete előtt. Ujjászületését, dicső vérkeresztségét és föltámadását az osztrák hatalom börtönsírából neki köszönheti a magyar nemzet. Halhatatlan neve áldassék mindörökké!

M—g.

Kossuth Lajos.

Dr. Márki Sándor beszéde.

*Emlékbeszéd. Elmondott Kolozsvár város
diszközgyűlésén.*

(Folytatása és vége.)

A *pragmatica sanctio* megalkotása óta hazánk jog szerint is bizonyos kapcsolatban állt Ausztriával s midőn ez 1848-ban maga is az alkotmányos országok sorába lépett, alkalomszerű lett volna minden kétséget kizáró módon meghatározni, miben áll voltaképpen a két alkotmányos és független állam dualismusa. Százados gyakorlat követelte a közös védel-

összegeket fordíthatnánk áldást hozóan a béke és nyugalom műveire.

* * *

1822—1848.

1822. június 8-án Szt.-Medarnus napján születtem Gidófalván, Háromszék megyében, keresztszülőim Kálnoky gróf és nemes Vajna asszonyság voltak. Kereszteléseim Köröspatakon történt, mert ez volt a legközelebbi katolikus templommal bíró község. Gidófalván a folyó balpartján egy fensikszerű emelkedésen állt szülőimnek régi nemesi stílusban tartott háza.

A ház egyik oldalán a főtractustól elválasztva épült egy kis kaszárnya 10 huszár részére, a kik felett atyám parancsnokolt.

Gidófalva lakóinak száma az időszerint 2000 lelket számlált, nagyrészen székely-magyarokat, de voltak köztük oláhok is s egy kis csapat cigány. A föld az örökösen letelepedett székelyek közt volt felosztva, kivéve egy kis sík területet a mely gyakorlóterül szolgált.

Domináló állással természetesen a nemesi családok u. m. a Csabay, Kövér, Vajna birtak, míg az ugynevezett „bocskoros nemesek“ és örökszolgák a nemesi családokhoz voltak beosztva részint katonai szolgálatra, részint határőrzésre a még Mária Terézia által kijelölt határörvidék részére.

Fordította: *Strasser Mihály.*

(Folyt. köv.)

met, az állandó katonai szövetséget s nem jog, de politikai tekintet, az államadosságokban való részvétet. Azonban a királynak 1848. április hatodikán az államadosságok ügyében kiadott kézírata egyáltalában nem is került a rendek elé. Ha ez és a hadügy iránt való elvi nyilatkozat a 48. évi alkotmányba beiktattatik, két évtizedes rázkódtatás után nincs szükség az 1867. XII. t.-cz. áldozataira. A *pragmatica sanctio*ban követelt védelem rendszerének megállapítása a személyes uniót tisztábban megőrizhette volna, mint később lehetett. Kossuth a 200,000 katonára megszavaztatása és a papirpénz kibocsátása után, szept. 22-ikén is beszélt közösügyekről. Két-száz esztendővel azelőtt az angol s még nem is 60 esztendeje a francia forradalom kérdése szintén a körül forgott, kit illessen a had- és a pénzügy: Most Magyarország volt abban a helyzetben, hogy parlamenti hadseregről kellett gondoskodnia. De Magyarország helyzete súlyosabb volt amazokénál; mert neki nem csupán a királynak a hatalom megszokott eszközeihez való ragaszkodása, hanem egy szövetséges állam féltékenysége ellen is kellett küzdenie. Ausztria nem paritást, nem dualismust, nem mellé, hanem alárendeltséget akart. A szept. 4-iki királyi kézirat már az 1848. előtti állapot helyreállítását célozta, s pár nap múlva Jellasics azon a czímen támadta Magyarországot, hogy megsemmisítette a birodalom egységét. A mikor az osztrák parlament sem fogadta a magyar parlament küldöttségét, ez a visszautasítás elvetette a véres harc kockáját, melynek következtében nemcsak Magyarország, hanem Ausztria szabadsága is elveszett. A király feloszlatta az országgyűlést, mivel, a hogy mondta, „Kossuth és követői törvénytelenésekre vezették“ s a függő kérdéseket „az összes monarchia minden részeinek képviselőivel“ kívánta megoldani. Bécs erre október 6-án forradalommal, a magyar parlament pedig 8-án Kossuth elnöklete alatt, a honvédelmi bizottságnak mint ideiglenes kormánynak megalakításával felelt.

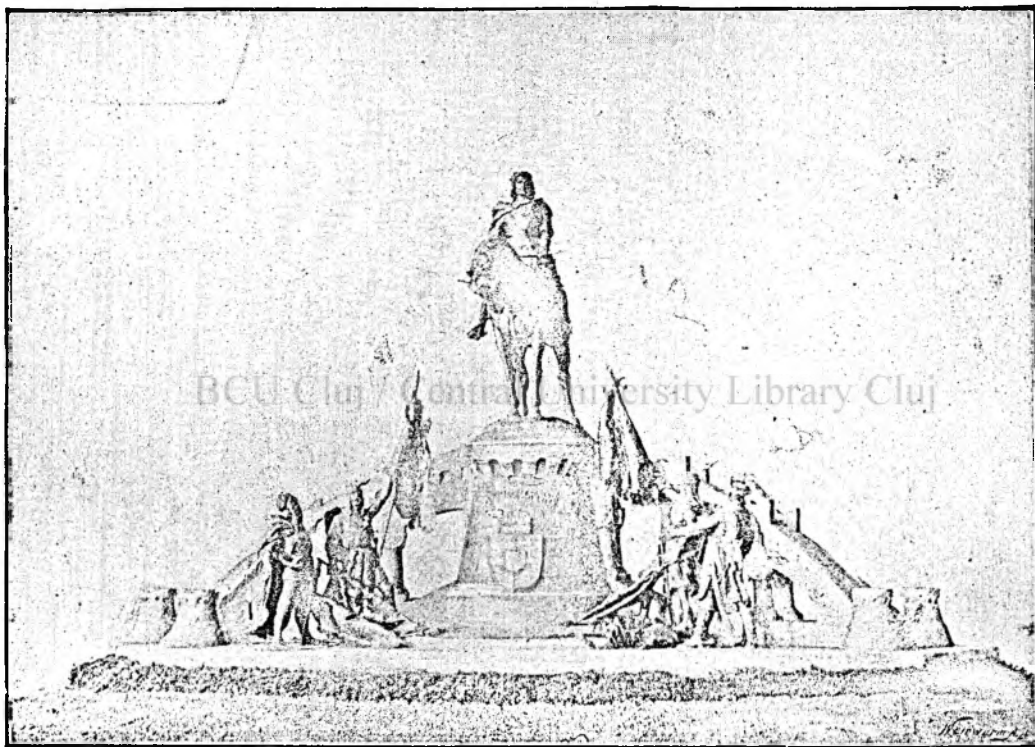
Igy tört ki teljes erővel a XIX. század és hazánk legnagyobb szabadságharcza. Valóban a szabadságról és függetlenségről volt szó. V. Ferdinánd lemondásáról s az új, egységes Ausztria kikiáltásáról értesülve, Kossuth indítványára decz. 8-án az 1791. X. t.-cz. szellemében mind a két ház kijelentette, hogy Magyarország sohasem volt az ausztriai birodalom része, hanem független ország, melynek saját alkotmánya van s melyet saját törvényei szerint kell kormányozni. Ezen függetlenségen és önálláson alapul az ausztriai háznak Magyarországon a *pragmatica sanctio*ban meghatározott rend szerint való uralkodása; s a trónon való minden változás csak a nemzet akaratát kifejező országgyűlés beleegyezésével történhetik.

Ennek az elvi kijelentésnek nincs személyes elvi törvényessége pedig minden kétségen felül áll. Alá bizonyíthatja valami jobban az országgyűlés nyugodtságát, mint az, hogy vezére, Kossuth, decz. 12-én az uralkodóházzal való kiegyezés mellett nyilatkozott s hogy az 1861. és 1867-ik évi országgyűlések is decz. 8-iki határozat szelleméhez ragaszkodtak. Nem üres beszéd tehát az országgyűlésnek, vagy — ha úgy tetszik — Kossuthnak a függetlenségi nyilatkozatban tett az az állítása, hogy ha ezen trónváltásra a magyar nemzet megegyezését törvényes utat tartására esküt tenni ajánlkozik, a magyar nemzet nem késett volna őt, mielőtt kezét polgárvérbe má-

totta, diplomatikai kötések alapján királyának elfogadni és Szent István koronájával megkoronázni.

Kossuth nemcsak rémuralmat nem akart, de sokáig még diktatúrát sem. Azért kívánta együtt tartani az országgyűlést, hogy legyen elismert, legalább a nép előtt elismert hatalom, mely határoz; mert ha tagjainak csekély száma következtében nem határozhatnak, helyébe szükségképen diktátornak kellene lépni. Lehet, hogy törvénytelenül tolná fel magát, hanem; kötelességét érezve, a nemzet megmentése végett elvállalná, ha fejével játszanék is. Majd akadt valaki, a ki elmondja, hogy „Non servavi legem, sed iuro, quod servaverim republicam“ (Nem tartottam meg a törvényt, de esküszöm, hogy megtartom a köztársaságot). Ő magában nem érzett erre hajlandóságot. Többször ismételte, hogy nem kíván megragadni ilyen törvénytelen hatalmat; de megtörténhetik, a mit Brumaire 18-ika után az ideiglenes konzulátus egyik tagja mondott, mikor azt kérdezték tőle, milyen ember az a Napoleon? Azt felelte rá:

helyes Kossuth nevét szembeállítani. Tíz esztendő mulva, midőn a körülmények ismét alkalmat nyújtottak Kossuthnak a cselekvésre, még mindig változott, hogy a kormányforma megválasztása az ország függetlenségének kivívása után következik. A mit a vele sok tekintetben összehasonlítható Lamartine mondott, hogy szemébe a kormányforma csupán a körülmények kérdése, ugyanazt állítja Kossuth is, a ki jóval azelőtt kimondta már, hogy a politika az existenciák tudománya; de a nélkül, hogy az existenciák határait valaha kijelölni törekedett volna. — Hazája része azonban még ezekben a zivataros napokban is legmegfelelőbb kormányformának tartotta a monarchiát, élén olyan fejedelemmel, kit mindenki tisztel. Neki tehát nem szólhatott Görgei váci leckeje az éretlen köztársasági kísérletekről. Abban a parlamentben, mely Szent István koronáját magával vitte Debreczenbe, fölemlítették azokat a kül- és belső szorongó híreket, hogy Kossuth királyságra törekszik. Így rágalmazták annak idejében magát

MÁTYÁS KIRÁLY LOVAS-SZOBRA.

„Vous avez un maître!“ Akadna valaki, a ki ura akarna lenni a nemzetnek. S vajjon az a szineskedés volt-e ez, a melylyel Caesar toltá vissza az Antoniusztól nyújtott koronát, vagy a hatalom czimét — Cromwell módjára — valóban nem becsülte többre kalapja tollbokrétájánál? Ehhez talán valóban Cromwellnek kellett volna lennie, katonának és államférfinak egyszerre. Amaz nem volt s legszigorubb bíráló emennek sem tartották. Lelkesedését, szava hatalmát elégtelennek vélték arra, hogy visszavivja és biztosítsa egy nemzet szabadságát. De jobb volt Cromwellnek nem lennie, mint Monkot túrnie.

Lángoló hazaszeretete, szónoklatának elbűvölő ereje, a csodával határos tevékenysége és bámulatos népszerűsége diktátori tulajdonságok nélkül is kezébe adta a szabadságharc vezetését. — Döntő hatalom azonban ebben a harcban is az egyenjogú polgárokból alakult szabad nemzet képviselője maradt s ezzel még az izzó szenvedélyek napjaiban sem volt

Hunyadi Jánost is. — Mintegy emberöltő mulva dr. Paczak mondta az osztrák parlamentben: a nép valóban úgy tisztelte őt, mint valami királyt; és „ezt, mint magyar hazafi, népe szabadságáért küzdve, meg is érdemelte.“

Márciusus idusának első évfordulóján, a Rákóczi-harang a debreczeni nagytemplomba szólította Kossuthot és a képviselőket. Odakinn az utcán dörgött az ágyu, szólt a zene; odabenn pedig a szívek lstenhez esedeztek, ki egy napon elültette a szabadság fáját s azután védelmezé sötét századokon át, vihar és rossz szellem ellen. „Egy világot borít már a fa lombjaival; tavaszod kinyitá a századokon át fogamzott bimbókat. Tartsd meguram, a szabadságnak ezt a fáját s engedd, hogy a kiomlott ártatlan vérért a kinszenvedett népeknek dusan teremje meg gyümölcsét.“ Így imádkozott Kossuth; s a mindenben kételkedő világ ép oly megilletődve nézett a forradalomnak Isten előtt leboruló vezérére, mint valaha a serege

bele ne ragadjon a történelem kerekébe. Irt, beszélt, cselekedett. Az osztrák kintpadra feszített nemzet helyett ő volt a magyar nemzet. Szenvedéseinket ő tolmácsolta, jogainkat ő védte, harczunkat ő igazolta, jövődönket ő képviselte. Diplomáciai tárgyalásokat folytatott. Összeköttetésbe lépett a francia, olasz, angol és török kormányokkal. A szegény számüzöttel úgy beszéltek, mint egy szerencsétlen nemzet törvényes meghatalmazottjával. A magyar kérdést fel tudta véténi az európai kérdések sorába. Megcsalták sokan, de nagyrabecsülték mindenütt. Ő szerezte meg a magyar névnek a méltóságot és a magyar törekvésnek a jogszerűségét. A magyar küzdelmet *ma is lokális lázongásnak tekintenék, ha Kossuth föl nem világosította volna a világot. Szabadságharcunkat ő iktatta be az életrevaló népek érdemkönyvébe.*

Hálától elteve borulunk le Kossuth Lajos nagy emlékezte előtt. Ujjászületését, dicső vérkereszttségét és föltámadását az osztrák hatalom börtönsíkjából neki köszönheti a magyar nemzet. Halhatatlan neve áldassék mindörökké!

M—g.

Kossuth Lajos.

Dr. Márki Sándor beszéde.

*Emlékbeszéd. Elmondott Kolozsvár város
diszközyülésén.*

(Folytatása és vége.)

A *pragmatica sanctio* megalkotása óta hazánk jog szerint is bizonyos kapcsolatban állt Ausztriával s midőn ez 1848-ban maga is az alkotmányos országok sorába lépett, alkalomszerű lett volna minden kétséget kizáró módon meghatározni, miben áll voltaképpen a két alkotmányos és független állam dualismusa. Százados gyakorlat követelte a közös védel-

összegeket fordíthatnánk áldást hozóan a béke és nyugalom műveire.

1822—1848.

1822. június 8-án Szt.-Medarnus napján születtem Gidófalván, Háromszék megyében, keresztszülőim Kálnoky gróf és nemes Vajna asszonyság voltak. Kereszteléseim Köröspatakon történt, mert ez volt a legközelebbi katolikus templommal bíró község. Gidófalván a folyó balpartján egy fensikszerű emelkedésen állt szülőimnek régi nemesi stilben tartott háza.

A ház egyik oldalán a főtractustól elválasztva épült egy kis kaszárnya 10 huszár részére, a kik felett atyám parancsnokolt.

Gidófalva lakóainak száma az időszerint 2000 lelket számlált, nagyrésztben székely-magyarokat, de voltak köztük oláhok is s egy kis csapat cigány. A föld az örökösön letelepedett székelyek közt volt felosztva, kivéve egy kis sík területet a mely gyakorlóterül szolgált.

Domináló állással természetesen a nemesi családok u. m. a Csabay, Kövér, Vajna birtak, míg az ugynevezett „böcskoros nemcek“ és örökszolgák a nemesi családokhoz voltak beosztva részint katonai szolgálatra, részint határőrzésre a még Mária Terézia által kijelölt határ-örvidék részére.

Fordította: *Strasser Mihály.*

(Folyt. köv.)

met, az állandó katonai szövetséget s nem jog, de politikai tekintet, az államadosságokban való részvétet. Azonban a királynak 1848. április hatodikán az államadosságok ügyében kiadott kézírata egyáltalában nem is került a rendek elé. Ha ez és a hadügy iránt való elvi nyilatkozat a 48. évi alkotmányba beiktattatik, két évtizedes rázkódtatás után nincs szükség az 1867. XII. t.-cz. áldozataira. A *pragmatica sanctio*ban követelt védelem rendszerének megállapítása a személyes uniót tisztábban megőrizhette volna, mint később lehetett. Kossuth a 200,000 katona megszavaztatása és a papirpénz kibocsátása után, szept. 22-ikén is beszélt közösgyegről. Kétszáz esztendővel azelőtt az angol s még nem is 60 esztendeje a francia forradalom kérdése szintén a körül forgott, kit illessen a had- és a pénzügy: Most Magyarország volt abban a helyzetben, hogy parlamenti hadseregről kellett gondoskodnia. De Magyarország helyzete sulyosabb volt amazokénál; mert neki nem csupán a királynak a hatalom megszokott eszközeihez való ragaszkodása, hanem egy szövetséges állam féltékenysége ellen is kellett küzdenie. Ausztria nem paritást, nem dualismust, nem melléhanem alárendeltséget akart. A szept. 4-iki királyi kézirat már az 1848. előtti állapot helyreállítását célozta, s pár nap múlva Jellasics azon a czímen támadta Magyarországot, hogy megsemmisítette a birodalom egységét. A mikor az osztrák parlament sem fogadta a magyar parlament küldöttségét, ez a visszautasítás elvetette a véres harc kockáját, melynek következtében nemcsak Magyarország, hanem Ausztria szabadsága is elveszett. A király feloszlatta az országgyűlést, mivel, a hogy mondta, „Kossuth és követői törvénytelenésekre vezették“ s a függő kérdéseket „az összes monarchia minden részeinek képviselőivel“ kívánta megoldani. Bécs erre október 6-án forradalommal, a magyar parlament pedig 8-án Kossuth elnöklete alatt, a honvédelmi bizottságnak mint ideiglenes kormánynak megalakításával felelt.

Igy tört ki teljes erővel a XIX. század és hazánk legnagyobb szabadságharcza. Valóban a szabadságról és függetlenségről volt szó. V. Ferdinánd lemondásáról s az új, egységes Ausztria kikiáltásáról értesülve, Kossuth indítványára decz. 8-án az 1791. X. t.-cz. szellemében mind a két ház kijelentette, hogy Magyarország sohasem volt az ausztriai birodalom része, hanem független ország, melynek saját alkotmánya van s melyet saját törvényei szerint kell kormányozni. Ezen függetlenségen és önálláson alapul az ausztriai háznak Magyarországon a *pragmatica sanctio*ban meghatározott rend szerint való uralkodása; s a trónon való minden változás csak a nemzet akaratát kifejező országgyűlés beleegyezésével történhetik.

Ennek az elvi kijelentésnek nincs személyes életörvényessége pedig minden kétségen felül áll. Alig bizonyíthatja valami jobban az országgyűlés nyugodtságát, mint az, hogy vezére, Kossuth, decz. 12-én az uralkodóházzal való kiegyezés mellett nyilatkozott s hogy az 1861. és 1867-ik évi országgyűlések is decz. 8-iki határozat szelleméhez ragaszkodtak. Nem üres beszéd tehát az országgyűlésnek, vagy — ha úgy tetszik — Kossuthnak a függetlenségi nyilatkozatban tett az az állítása, hogy ha ezen trónváltásra a magyar nemzet megegyezését törvényes úton kéri s ha az ifjú hercege a magyar alkotmány fenntartására esküt tenni ajánlkozik, a magyar nemzet nem késett volna őt, mielőtt kezét polgárverbe m

totta, diplomatikai kötések alapján királyának elfogadni és Szent István koronájával megkoronázni.“

Kossuth nemcsak rémuralmat nem akart, de sokáig még diktatúrát sem. Azért kívánta együtt tartani az országgyűlést, hogy legyen elismert, legalább a nép előtt elismert hatalom, mely határoz; mert ha tagjainak csekély száma következtében nem határozhatnak, helyébe szükségképen diktátornak kellene lépni. Lehet, hogy törvénytelenül tolná fel magát, hanem; kötelességét érezve, a nemzet megmentése végett elvállalná, ha fejével játszanék is. Majd akad valaki, a ki elmondja, hogy „Non servavi legem, sed iuro, quod servaverim republicam“ (Nem tartottam meg a törvényt, de esküszöm, hogy megtartom a köztársaságot). Ő magában nem érzett erre hajlandóságot. Többször ismételte, hogy nem kíván megragadni ilyen törvénytelen hatalmat; de megtörténhetik, a mit Brumaire 18-ika után az ideiglenes konzulátus egyik tagja mondott, mikor azt kérdezték tőle, milyen ember az a Napoleon? Azt felelte rá:

helyes Kossuth nevét szembeállítani. Tíz esztendő múlva, midőn a körülmények ismét alkalmat nyújtottak Kossuthnak a cselekvésre, még mindig vallotta, hogy a kormányforma megválasztása az ország függetlenségének kivívása után következik. A mit a vele sok tekintetben összehasonlítható Lamartine mondott, hogy szemébe a kormányforma csupán a körülmények kérdése, ugyanazt állítja Kossuth is, a ki jóval azelőtt kimondta már, hogy a politika az existenciák tudománya; de a nélkül, hogy az existenciák határait valaha kijelölni törekedett volna. — Hazája része azonban még ezekben a zivataros napokban is legmegfelelőbb kormányformának tartotta a monarchiát, élén olyan fejedelemmel, kit mindenki tisztel. Neki tehát nem szólhatott Görgei váci leczkéje az éretlen köztársasági kísérletekről. Abban a parlamentben, mely Szent István koronáját magával vitte Debreczenbe, fölemlítették azokat a kül- és belöldön szállongó híreket, hogy Kossuth királyságra törekszik. Így rágalmazták annak idejében magát

MÁTYÁS KIRÁLY LOVAS-SZOBRA.

„Vous avez un maitre!“ Akadna valaki, a ki ura akarna lenni a nemzetnek. S vajjon az a szineskedés volt-e ez, a melylyel Caesar toltá vissza az Antoniusztól nyújtott koronát, vagy a hatalom czimét — Cromwell módjára — valóban nem becsülte többre kalapja tollbokrétájánál? Ehhez talán valóban Cromwellnek kellett volna lennie, katonának és államférfinak egyszerre. Amaz nem volt s legszigorubb bíráló emennek sem tartották. Lelkesedését, szava hatalmát elégtelennek vélték arra, hogy visszavivja és biztosítsa egy nemzet szabadságát. De jobb volt Cromwellnek nem lennie, mint Monkot türnie.

Lángoló hazaszeretete, szónoklatának elbűvölő ereje, a csodával határos tevékenysége és bűvölő népszerűsége diktatori tulajdonságok nélkül is kezébe adta a szabadságharcz vezetését. — Döntő hatalom azonban ebben a harcban is az egyenjogú polgárokból alakult szabad nemzet képviselete maradt s ezzel még az izzó szenvedélyek napjaiban sem volt

Hunyadi Jánost is. — Mintegy emberöltő múlva dr. Paczak mondta az osztrák parlamentben: a nép valóban úgy tisztelte őt, mint valami királyt; és „ezt, mint magyar hazafi, népe szabadságáért küzdve, meg is érdemelte.“

Márczius idusának első évfordulóján, a Rákóczi-harang a debreczeni nagytemplomba szólította Kossuthot és a képviselőket. Odakinn az utcán dörgött az ágyu, szólt a zene; odabenn pedig a szívek Istenhez esedeztek, ki egy napon elültette a szabadság fáját s azután védelmezé sötét századokon át, vihar és rossz szellem ellen. „Egy világot borít már a fa lombjaival; tavaszod kinyitá a századokon át fogamzott bimbókat. Tartsd meg uram, a szabadságnak ezt a fáját s engedd, hogy a kiomlott ártatlan vérért a kinszenvedett népeknek dusan teremje meg gyümölcsét.“ Így imádkozott Kossuth; s a mindenben kélelkedő világ ép oly megilletődve nézett a forradalomnak Isten előtt leboruló vezérére, mint valaha a serege

élén könyörgő Gusztáv Adolfr, vagy napjainkban a bibliából vigasztalódó Krügerre. Ünnepeltek Magyarország és sok helyén, a táborokban is és nem siratták a szent halottakat, kiknek vére volt a szabadság keresztvize, halálhőrgése bölcsőéneke; hanem Petőfi-vel örültek, hogy végre egy a lélek, egy a szív, a kar; ha valaha, most győző a magyar! De csak Kossuth hitt a forradalomban, a hadseregben és önmagában „Egy antik, tiszta jellem — írta róla akkor Görgei; — kár, hogy nem katona.“ Márczius 25-én azonban Kossuth, kinek személyes bátorságát annyiszor kétségbe vonták, a márcziusi osztrák alkotmány hírére az országgyűlésen kimondta, hogy a „ki jó hazafi, legyen magyar, ha kell, a hazáért“, mert „most már nincs más hátra, mint harc és a harc végén a nemzetnek szava, önállás, függetlenség!“ S ülés végével rögtön a táborba indult. Kimozdulásával kezdődik a szent tavasz dicsőséges hadjárata. Két hét múlva már győzelemről adott hírt. „Ez az allelujah — szólt — a melylyel üdvözítőnk feltámadásának napját a szabadság oltára előtt üdvözöljük.“ A szent tavasz rügyező cser- és tölgyfái leveleket csak magyar vitézek fejére termettek. Erdők, mezők balzsamos, szabad levegője elárasztotta a debreczeni nagy templom belsejét is, hol az országgyűlés lelkesedéssel kiáltotta ki a függetlenséget. A képviselők közül sokan hiányoztak, de annak idejében sem kérdezték, hányan hangoztatták, hogy vitam et sanguinem! S ha imént hadsereg támadt a képviselők egyetlenege „Megadjuk!“ szavára, nem ellenkezik a természet rendjével, hogy az a szó nem hangzott el vízhang nélkül. A debreczeni nyilatkozatnak körülbelül az a rugója, a mi Zrinyi Miklós kirohanásának; s ki vegye rossz néven, hogy Kossuth a XIX. század közepén nem akarta föltétlenül azt helyesnek elismerni, a mit Napoleon a XIX. század elején mondott, hogy Leonidás halálának csak úgy lett volna értelme, ha hősiességével alkalmat nyújt hofiai derék seregének felvonulására? Napoleon mondását ismételtetik mindazok, a kik megfoghatatlannak tartják, hogy a debreczeni nyilatkozat után, melyhez Kossuth mindhalálág ragaszkodott, a Kossuth neve iránt épen mostan is és minden századon keresztül oly izzó lánggal lobogó kegyelet megférjen a loyaltás érzetével.

„Loyaltás! — tűnődött élete alkonyán a szent öreg. — Mi annak értelme? Hűség. Minek tartozik a nép mindenek fölött hűséggel? Hazájának. Adassék meg mindenkinek a tisztelet a ragaszkodás, melyet a haza iránti más hűségnek alárendelni annyi, mint hűtelenné lenni a haza iránt.“ A mit az 1848. május 20-i trónbeszéd úgy fejez ki, hogy „a politika a nemzetnek legjellemzőbb két, de egybeolvadó érzelmé: hűség a királyhoz és ragaszkodás az alkotmányhoz.“ S a honalapítás czredéves emlékét megőrkítő 1896. VII. t.-cz. is ezen áldásos öszhang erejében kereste a jövő századok biztos haladásának zálogát. A szentkorona eszméjében a haza és a király elválaszthatatlanul jelentkezik s nem választja külön azt az 1878. V. t.-cz. sem, midőn az állam ellen intézett erőszakos merényleteket egyaránt fölségsértés czimén torolja meg, akár az uralkodó, akár az alkotmány, akár a terület ellen irányuljanak.

A debreczeni nagy templomban zsoltárok hallgatása közben elmélkedvén arról, a mi 1849. április 14-én történt, ezen szent falak között, Isten színe előtt alkottam meg historiai felfogásomat, hogy Kossuth nem a szent korona nem a monarchia eszméje, hanem az uralkodó-ház rendszere ellen tett indítványt.

S ezt is akkor, a mikor egy VI. István kikiáltása vagy Ferencz Józsefnek újabb királyvá koronázatlása ép oly képtelenségnek bizonyult, mint V. Ferdinándnak visszahelyezése; s a mikor a márczius 4-i osztrák alkotmány értelmében kétségtelen lett, hogy a szent korona, mint II. József idejében, megint muzeumba kerül; míg április 14-e függő kérdésnek hagyta, egy Koburg, egy Leuchtenberg, egy Konstantin, egy Napoleon, vagy talán egy Croy-Chand fejére tegyék-e. Sőt Kossuth ismételve, ugy szólván halálos ágyán is kijelentette, hogy hazamenne s meghódolna ugyanazon uralkodónak, kit valaha trónja vesztettnek nyilvánított, ha az csupán a magyar szent koronát viselné; mert nem a Habsburgháznak, hanem az osztrák császári és a magyar királyi méltóság egy személybe való halmozásának ellensége.

De midőn nemcsak a forradalom gondolata, hanem az ellen is tiltakozott, hogy azt a nemzet előre megtagadja, egy hajszállal sem ment tul az elven a melyet az aranybulla záradékaként 1222 — 1681 közt a nemzet és királya egyaránt törvényes jog gyanánt ismert el s a melyet a nemzet tovább is a maga természetes jogai közé sorozott. Thökölynek, Rákóczi-nak, Kossuthnak, kik már e politikai jog eltörlése után álltak nemzetük élére, hontalanul kellett halniok és azok is követdobnak sirjaikra, a kik, ősi magyar módon, tiszteletüket akarják nyilvánítani. Ilyen kőhalomból nem egykönnyen kél ki az engesztelődés pálmája. De mégis kikél valamikor, mert a politikai okosság nagy az érlelő ereje. Bocskaynak és Bethlennek, a kik szintén Habsburgokat detronizálták, napjainkban maga a király, — II. Józsefnek pedig, ki országgyűlés nélkül, önkényesen uralkodott, a parlament állított szobrot. A nagy elhatározás amott nem a fölkelőknek, hanem a nemzet és királya kibékítőinek; emitt nem a kalapos királynak, hanem a szent korona visszaküldőjének, az alkotmány helyreállítása megígérőjének szól. S így van ez mindenütt az alkotmányos monarchiákban. Cromwellnek az angol parlament, melynek mindenhatóságát megteremtette, a korona iránt való kiméletből csak harmadfélszázad múlva emelt szobrot s Kossuthnak, a mai magyar parlament mai megteremtőjének egy park közepére állítandó ércalakját már rég belepí a patina, a mikor parlamenti szobrát még mindig nem öntik meg.

A magyar ember szívének, akár a parlamentjének, két kamarája van; pedig egybenőtt a kettő és csak a vékony septum longitudinale választja kétfelé. A verőér hajta bele a vért, a vivőér távolítja el annak a fölöslegét. Amaz a nemzeti eszményeket jelentő Kossuth-kultusz, emez a körülményekkel öszintén kibékülő loyaltás. A mit az orvos trachycardiának nevez, azt a politikában tulzásnak, vagy épen forradalomnak hívják s előáll, ha az egyik eret a másiknak rovására elmeszesedni hagyjuk. Egyik a másik nélkül nem működhetik. Az orvos tudja, a politikus még tamáskodik. Szívünknek két kamarája van, de nincs egynél több szívünk. S azt mondjuk, a mit az első pajzs átnyújtásakor a spártai anyák mondtak fiaiknak: „Ezzel, vagy ezen!“

Hazánkban abban a két esztendőben 37000 pajzsra borultak le az anyák, hogy megcsókolják a vérző sebajkat, mely, égre kiált bár, iszonyuan hallgat Szörnyü fájdalmukban egymást átkozták, mert fiaik nagyrésze egymás ellen küzdve, polgárháboruban esett el. Kossuthot nem vádolták kevesebben, mint Angliában Cromwellt, Franciaországban Dan-

tont vagy éppen Robiespierre-t s mint vádolnak mindig és mindenütt mindenkit, a ki a nemzeti államot nemzetiségi, vidéki, felekezeti vagy társadalmi külön-törekvéseknek feláldozni nem engedí. De a mit a nemzet kieroszakoltatni nem hagyott magától, Róma példájára önként megadta fegyvereinek győzelme után. Az országgyűlés 1849. július 21-én megszavazta azt a törvényt, mely a legválságosabb időkben is kevesebbet nyújtott ugyan a nemzetiségeknek, mint az 1868: XLIV. t.-cz., de épen ezzel a mérséklettel tette volna lehetővé a kölcsönös megértést. Ezt az oroszok beavatkozása évtizedekre megakadályozza. Kossuth lemondott négy hónapja viselt kormányzóságáról s harmadnap Világosnál két függetlenség veszett el: a magyar és az osztrák.

Az érzelmek kifejezhetetlen vihara dulta Kossuth lelkét, midőn hontalan lett. Leborult hazája földjére, mielőtt átlépne határán. Zokogva nyomta reá a fiui szeretet bucsucsókját. Egy csipetnyi port vett belőle magához. Még egy lépés és — úgy volt, mint a tört hajó roncsa, melyet a szélvész kidob a sivatag homokjára.

A kik maradtak, sivatagnál kietlenebb temetőben jártak. A jeltelen sírok közt sohasem tudták, mikor tapodják vártanuk porladozó szívét. Nem volt hazánk minékünk, a kik a Világosra következő sötét időkben születtünk; a keresztvíznél előbb érte arcunkat édes anyánk könyje. De a nagy idők leáldozó napja bucsusugaraiban szivárványa támadt ennek a könynek: a jobb jövő reménye, — az ige, az eszme! Az a csipetnyi föld, melyet a három földrészben bujdosó Kossuth hordott a szive fölött, Isten a szabad hazának ebből az utolsó porszeméből teremti újra a független, szabad Magyarországot!

Világos után török területre érve, Kossuth úgy nem mondott le hazája jövőjéről, mint XII. Károly Póltava, Rákóczi Ferencz Majtény után. Azok, a kik szemére lobbantották, hogy Buda visszavétele után bizonyos fényvel vonult be Pestre, meglepetve láthatták, hogy ezzel a fényvel önként környezi a bujdosót a köztársasági Amerikának és a szigorúan alkotmányos Angliának a népe. Körülményesebben, meggyőzőbben soha senki sem tájékoztatta a külföldet hazánk jogi állásáról, mint beszédeiben, leveleiben, emlékirataiban, hirlapi cikkeiben, diplomatai jegyzékeiben Kossuth Lajos. Hazánknak legköltőibb lelkü politikusai, irott lapjával már mint egyszerű ügyvéd, hatáskör és összeköttetések nélkül is megnyerte eszméinek a szabad gondolatokért repeső hazát; magyar lap körül ő csoportosított először 6000 előfizetőt, magyar egyesületben 60,000 tagot. Hadereg volt ez már is, mely az ő eszméiért pár esztendő múlva szuronyszegezve rohant a harcok viharába. S ő a szabadságharc idején mint az ideiglenes kormány feje is nyíltan és bevallottan hirlapíró maradt, a ki vezető cikkeljeinek színes pompájával, üzével és szenvedélyével szerkesztette hivatalos kiáltványait. Száműzetése lázas politikai munkásságának emlékeiből kilencz hatalmas, de még mindig csupán csekély töredéket hagyott örökül nemzetére. Ebben foglalt diplomatai jegyzékei, a miket bujdosó életére Nyugat hatalmas uralkodóihoz, kiváló államférfiaihoz intézett, talán inkább a hirlapíró, mint a sivatagos diplomata eszejárását tükrözik vissza; de éveken át felszinen tartották, történeti tényezővé tették a magyar kérdést, benn és künn közvéleményt teremtetek érdekében s nem engedték hazánkat Angyelország sorsára jutni. Deák Ferencz 1867-ben

Kossuth és Klapka nélkül ép oly kevésbé köthette volna meg a közjogi kiegyezést, mint a hogy Cavour sem gondolhatott Olaszország egységére Mazzini és Garibaldi nélkül.

Pedig Kossuth nem a magyar kérdés megoldását, hanem a magyar állameszme bukását látta az 1867. évi kiegyezésben. Nem mondta, de úgy találta, hogy Ausztriát és Magyarországot, mint Guericke magdeburgi féltékéit, épen a közöttük lévő üresség tartja össze. Gyermekekora óta fülembé csöngenek azok a szavak, a miket Kossuth a tárgyalások bevégeztekor intézett Deákhhoz: „Isten, a Haza és az utókor nevében esdekelve felszólítalak: Nézz körül magasabb államférfiu tekintettel s fontold meg a maradandó következtetéseket, melyek felé vezetted a Hazát, a melynek élni kellene, midőn a mi csontjaink már rég elporlottak; a Hazát, a melyben nemcsak a jelen röppenő perczeit, de a változatlan multat s a közelgő jövőt is szeretnünk kell.”

Az a perc azonban a nélkül röppent el, hogy a változatlan multból mindent befogadott volna, a mit Kossuth a független és a szabad magyar állam biztosítására elengedhetetlennek tartott. A kiegyezés óta sokáig reméltük, hogy Széchenyi igéi szerint a nemzeti jólét majd meghozza a szabadságot; de manap, a kiegyezésnek évek óta tartó válságai közt, mintha mégis Kossuthnak volna igaza, hogy a szabadság majd megteremti a jólétet is. Hatvan esztendővel azután, hogy Kossuth az első iparkiallitást rendezte, kiállításokon, kongresszusaikon iparosok, kereskedők, gazdák erre a fellegásra tértek át. A napokban tették iparosok és kereskedők azt a debreczeni második függetlenségi nyilatkozatot, hogy „hazánk gazdasági boldogulása alapföltételének az Ausztriával való közösség megszüntetését és az önálló gazdasági berendezést tekintik.”

Eszméinek ezt a győzedelmét Kossuth előre látta; pedig érezte már önmaga, miként lesz a történelemé, mint a hogy a haldokló Vespasianus érezte, miként lesz istenné. Utolsó éveiben a mult emberének nevezte magát, a hogy a körültekintők és óvatosak is szívesen nevezik. Multja azonban saját hite szerint olyan, a mely jövődjé lesz, ha a magyarnak még van jövődje. Mint politikai pályája kezdetén, annak alkonyán is főképpen a törvényhatóságokhoz fordult, hogy eszméinek újabb utat törjön a köz-tudatba.

Hódolatban nem is volt hiány, több kerület választotta képviselővé, sok város diszpolgárává s nem egy vármegye és város függesztette arczképét a király képe mellé; maga az ország azonban, melyet Kossuth államnak sem tartott többé, a Deák Ferencztől kijelölt uton haladt tovább. Kossuth, ki bujdosása kezdetén Brüssában, egy másik nagy száműzött, Hannibál halála helyén, boldognak érezte magát, mert nem panaszkodhatott hazája méltatlansága miatt, egy emberöltő múlva arra intette nemzetét, hogy ne legyen hálátlan azok iránt, a kik őt híven szolgálták. mert „hálátlan nemzetért nem sok ember érez ösztönt magát feláldozni a vészek idején.” S ő, a ki 70 esztendő korában egy havasi növényért, az Androsace cryoidesért a Mont-Blanc-on megközelítette azt a helyet, melynek elérése miatt Saussure neve a tudományok történetébe került, a felhők mögül valóban szánalommal tekintett a völgyben ülő gyáva korra, mely szédeleg, midőn határa szűk köréből ősi saslakára néha felpillant.

Pedig e perczben is föltekint.

Én láttam a monoki csöndes házat, a melyben — ma száz esztendeje — Kossuth Lajos született: s a francia forradalom századik évfordulóján Torino-ban azt a másikat, a melyben hontalanul élt. Éreztem, a mit a syrakusaiak érezhettek, midőn a korinthosi hős öreghez, Timoleonhoz zárandokoltak: „Ez a mi atyánk — ez a mi szabaditónk.“ Ajkaim érintették a mi atyánknak azt a dicsőséges jobbkezét, melylyel a szabadság zászlaját olyan magasra emelte, hogy egész világ megláthatta. Hallottam utolsó nyilvános szónoklatát, melyben arra buzdított bennünket, zárandokokat, hogy ne a pusztá vágyódás sopánkodásával, hanem a jog magaslatára emelt akarat hazafiságával törekedjünk a minden magyar szívében dobogó aspirációk valóítására. Őt esztendő mulva leborultam a nyitott sírnál, a melybe a holtan hazatérő szent öreget egy zokogó nép temette. Teljesült, a mire 1850. februárius 15-én a brussai bucsu pillanatában kérte bujdosó társait, hogy felszabadítván rablánczaiból a hazát, megszerezzék neki a hazai föld, a hazai sir édes nyugalmát. Azóta porrá lett, a ki ma száz esztendeje porból lett; és a hogy az eszméiért dicsően halt aradi vértanukról önmaga mondta, minden porszeme termékenyen teszi honszeretben ezt az anyaföldet. A honszeretet égő csipkebokrának lángjainál gyulasztotta nemzetét a XIX. század legnagyobb szabadságharczára; a pusztában, a kétségbeesés rettenetős sivatagában bolyongva, annak lángoszlopánál kalauzolta népét az ígért földére, s az örök világosság maga is a honszeretet glóriájával fényeskedik neki. Egy-egy sugarával, multja emlékeivel s hagyományaival „bevilágít minden beesületes magyar ember szívének rejtekébe és aspirációkat hoz dobogásba, melyek kiirthatatlanok“. „Hazája iránt — szolt kezemet megszorítva — nem teljesíthet Ön szentebb földadatot, mint ha a hazaszeretet érzetét csepegteti tanítványai szívébe.“ Azonban — épen az erdélyieknek adott intelme szerint — „a házi tüzhely s nem az iskola a nemzetiség szentegyháza s a nő, az anya annak papnéja, kinek keze alatt a nemzetiség Veszta-tüze ki nem alhatik.“ „Légy magyar és hazafi — áldotta meg egyik keresztfiát — tette és áldozatra kész nemzeted elidegeníthetetlen, elalkudhatatlan jogaiért, szabadságáért.“

Az emlékezetnek erről az ünnepéről ezt az áldást vigyük haza családi körünkbe az iskoláknak ebben a városában, a hol a kisededvók csacsoga népétől föl az egyetem lelkes ifjuságáig 8000 fiatal szív jön tőle hevesebb dobogásba. — És ez az új nemzedék magyar lesz és hazafi, tette és áldozatra kész, mely törvényhatóságunk tanácstermében s mindenütt, hová a polgári kötelesség állítja, a miénknél nagyobb erővel folytatja a nemzeti állam kiépítésének munkáját. Mi pedig, a kik a közélet küzdelmeiben, a gyakran oly nyomoruságos és utálatos politikai, társadalmi, nemzetiségi és felekezeti torzsalkodásokban bármilyen téren résztveszünk, ne felejtjük el Kossuthnak igazán történeti pillanatban adott gyönyörű intelmét: „Ha van e hazában még sajtó kebel, mely orvoslásra vár, ha van kívánság, mely kielégítésre vár; szenvedjen még egy kissé a sajtó kebel s várjon még egy kissé e kívánság. Ne függesszük fel ezektől, hogy a hazát megmentsük“, de különösen ne azt, hogy a hazát szeressük.

Eljen a Haza!

Kossuth Lajos.

Irta: *Schöpplin Aladár.*

— Jellemrajzi vázlat. —

(Folytatása és vége.)

Ugyane forrásból táplálkozik önbizalma is, nem különben sohasem csüggedő optimizmusa. A forradalomba ő vitte nemzetét, az ő szavára állott az ágyuk csöve elé ezer meg ezer ember, lángba borult az ország. Jött aztán a nagy katasztrófa, az elnyomatás. Ott sohasem renditette meg az a kérdés, mely minket kicsinyek középes dolgokban, apró elhatározásokban is oly kinosan gyötör; csakugyan jó volt-e, a mi az igazság mezében tünt fel előtte? Föltétlenül bizott a maga igazságában, a maga történeti küldetésében. Még a hontalanság első éjszakáján, Viddinnél sem ingott meg hite: a csillagosság neki az igazság eljövendő győzelmének nagy szimbóluma. Világosnál nem a dráma ért véget, hanem csak az első felvonás. Az emigrációban minden halvány sugarat örömmel üdvözöl: hátha jön már a hajnal. Szövődik a terveket, várja a segítséget Angliából, Amerikából; tanulja a katonai tudományt, hogy majdan magyarsághoz lehessen vezére az okvetlenül eljövendő új forradalom hadseregének is. Már-már hajnalodik, Napoleon az új hajnali csillag (az optimista sohasem jó emberismerő) — de a villafrancai békével lecsapó nagy kiábrándulás sem törli meg végkép Kossuth hitét.

Azután a nemzet élete nagyot fordul; a nemzet és a nagy hontalan utjai széjjel válnak, minden forradalmi törekvés egyszer s mindenkorra lehetetlenné válik. Kossuth ekkor sem tágit attól, a mit egyedüli igazságnak tartott, nem kérdi magától, hogy hátha mégis a nemzetnek van igaza? Számára csak egy igazság létezik és annak ő a prófétája. S ez nagy szerencse. Mert ha minden reménye összedőltevel még ez a hit, ez az önbizalom is megrendül benne, s csodás mythos tragédiává fordult volna. Így — elborult szívvél szállott sírjába, de nem kétségbeesetten. Sohasem esett kétségbe — sem írott, sem szóbeli nyilatkozataiban nem találunk rá példát — nemzet jövőjén, életképességén.

Kossuthot lelki dispoziciója természete szerinti forradalmi államférfiúvá tette. Nem a békés fejlődés embere volt ő, hanem a hirtelen, világszerű átalakulás embere. Temperamentuma kereste s nem kerülte az erős összehatásokat. Ha merni kellett, nem félt merni, ha kockáztatni kellett, nem mert kockáztatni. Az akció volt az ő eleme, a gondolat is akcióvá tömörült lelkében s akcióra izgatta energiáját. Azok között viszonyok között, melybe őt a történelem végzete vettette, fellépésének, működésének logikai kényszerűsége következménye volt a forradalom.

A mit keresztül akart vinni, akkora ellenzést találkozott Bécs felől s ez ellenzésnek oly gazdag változatos volt a fegyvertára, hogy az ő várni, türelmesen intrikálni nem tudó természete szükség szerint az erő hatalom eszközüéhez nyúlt. A bécsi hatalom ellen a magyar nemzet hatalmát állította, melynek felsőbbségét rendületlenül bizott. Ezzel — hogy a magyar alkotmány és társadalom reformjának kérdését hatalmi kérdésévé tette, a mely a szerint dőljön el, hogy melyik fél erősebb; máris a forradalom útjára vezette nemzetét. Teljesen forradalmi álláspontot foglalt el akkor, a mikor az uralkodóház olaszországi birtokainak védelmére meg akarta tagadni a segítséget s ezzel rést ütött a praemontica sanctióban.

S ebből vádat szoktak kovácsolni Kossuth ellen. Nem veszik észre a vádlók, hogy akkor a forradalom

a magyarra nézve történeti szükség volt. Egy félszázad alatt annyi éghető anyag gyűlt össze a magyar atmoszférában, hogy az explozióknak be kellett következnie, máskülönben saját belső tüzeiben ég el a nemzet. És szükség volt egy erőpróbára is, hogy az egyensúlyát veszített magyar szellem megláthassa, meddig terjed képessége, hol ér véget, mennyit merhet, mennyit nem. Hogy vér és könyv kelt a forradalom nyomában?... A vihar utját is letört fák, tépett lombok, eltaposott virágok jelzik és mégis áldjuk a vihar erejét, mint termékenyítő és tisztító hatalmat.

*

Két hatalmas eszköze volt Kossuthnak a hatásra: a szónoklat és a toll. E kettőt azonban épp ő nála össze lehet foglalni egy-egységbe s azt mondani, hogy Kossuth minden magyarok között legteljesebb mértékben tudott élni a szó hatalmával.

A publicista és a szónok ugyanis Kossuthban lényegileg egy, mert ő, mikor hírlapi cikket, vagy röpiratot írt, a tollal is szónokolt. Ezt látjuk írói módszerében, mely alig különbözik szónoki módszerétől. Egy-egy cikke a szószéken elmondva is teljes hatást tenne. Két igen jellemző vonása van publicista stíljének: a szentenciózus, rövid, súlyos mondatok váltakozása a körmondatokkal, sokszor egyazon cikkben. Ugyanez a két sajátosság meg van szónoklataiban is. Az olvasóhoz épp oly ünnepélyes komolysággal beszél az íróasztal mellől, mint a szószékről a hallgatóhoz. A gondolat nála mindig megfogalmazásakor retorikai formát ölt: cikkei is többnyire leírt s el nem mondott szónoklatok.

Egyes dolgokban mégis a szónoktól különállóan is kialakul benne a publicista egyénisége. Kitűnő érzéssel tudja megtalálni, hogy mikor, miről, mit s mennyit kell megírni. A *Pesti Hírlap* vezércikkeinek nagy és érdekes változatossága ennek a tanuja. Arról, hogy a felvetett kérdéseket minden oldalukról kimerítően tárgyalja, publicistának eleve le kell mondania. Rászorítja erre a rendelkezésére álló tér korlátoltsága, de főképp a hírlapolvasás lélektana, melyben nem valami nagy fejezet a türelem. Azért mint minden hírlapíró, Kossuth is minden tárgyból ki tudja választani azt, a mi benne az adott pillanatban a lényeges, a minek elmondását a hatás okvetlenül megkívánja. Ezzel bírta csak fenntartani az érdeklődést azok iránt a heterogén, jelentős és kevésbé jelentős politikai, gazdasági, társadalmi, közmívelődési kérdések iránt, melyeket megpendített. Minden ily kérdést rendkívüli ügyességgel tudott bekapcsolni a pálinkamérésre, — akár a műiparról, vagy a nálinkamérésről; akár elsőrendű fontosságú tárgyról értekezett, fejtegetései háttérben mindig ott volt, kifejezetten, vagy rejtve a vezéreszme: a nemzeti haladás, a modern állammá alakulás eszméje. S igazi író volt Kossuth a prózájában. Kazinczy újított nyelvvel élt, alkalmas magá is csinált új szót, — közte néhány sikerültet is, — de micsoda gazdagsággal, micsoda szimpompával áradt ez a nyelv belőle! Hatalmában volt a színezés minden módja, fantáziája, mely rendkívüli mértékben ki volt fejlődve; keleti pompával ontotta a képeket, biblikus szellemű, szentenciózus mondatai gyakran szinte önmaguktól vésődnek az emlékezetbe; elmes fordulatok meglepnek, magukkal ragadnak, mélységét szinte elfeledtetni kristály tisztasága. Érezzük, hogy az író egész lelkével ír, akár miről ír is, érezzük, hogy jóhiszemű, hogy maga is lelkesül, mikor lelkesíteni akar, maga is fel van háborodva, mikor fel akar háborítani, hogy előbb meggyőzte önmagát s csak aztán akar minket meggyőzni. Szelleme mindig friss, rugalmas, alig találunk összes cikkei között lankadt, kelletlen részletet s

minden szónokiasságuk mellett is, soha sincs bennök dagály.

Ebben — az előadás művészetében — a szónok az írónak tanítványa s nem az író a szónoké. Mert bizonyos, hogy — nem számítva semmi egyebet — Kossuth beszédei formái, stílbeli tökéletesség dolgában is elsők és pedig nemcsak a mi irodalmunkban. Mint mindent, a nyelvet is annyira a szónoki hatás eszközüvé tudja tenni, hogy nagyon messzire kell mennünk, ha párját akarjuk keresni.

Nehéz Kossuth szónoki művészetéről keveset írni. Mit csodáljunk benne inkább? Az emelkedettséget, mely sohasem válik modorossággá? A páthoszt, melyben egyetlen hang sem kondul üresen s a mely minket, utódokat is bármikor magával ragad; pedig nekünk nem adatott meg az a kegy, hogy az ő gyönyörűnek mondott hangján, az ő jellemző és a kimondott szót jellegzetesen illusztráló taglejtései kíséretében az ő nemes,

Ruttkayné Kossuth Lujza szül. 1815. megh. 1902.

szép alakját látva, hallhassuk beszédeit. Avagy fényes dialektikáját csodáljuk-e, a mely sohase fogy ki az érvből és mindig éppen azt az érvet tudja elővenni, a melyet a pillanat hatása megkíván? Vagy eszmemenetének világosságát, mely egyszerre érthetően tudja szemünk elé állítani azt, a mit akar, a nélkül, hogy mélységéből veszítene sekélyesedjék? Am akkor csodálnunk kell azt a lobogó tüzet tüzet is, mely szavából árad s a mely egykor lángra tudta lobbantani az egész magyar nemzetet; csodálnunk kell széleskörű és mély jogi, politikai, irodalmi műveltségét; csodálnunk kell meggyőződésének azt a férfias bátorságát, a mely ki meri mondani, a mit hite szerint ki kell mondani, ha rádől is a világ.

A politikai, publicisztika és szónoklat fejlődése azóta más irányba tért. A mai okoskodó, bonczolgotó, a páthosz eszközeihez nyulni csak félve merő stíl mellett szinte kísértetbe esik az ember: nem tulterhelt, nem tulságosan világos Kossuth írása és szónoklata? Van-e helye ott, a hol az ellenfél meggyőzése a cél, a képzelt virágainak, az érzés ellágyulásainak?

Csakhogy Kossuthnál nemcsak az ellenfél meggyőzése volt a cél, mert ő beszédeivel, cikkeivel fel akarta lobbantani a lelkek mélyén szunnyadó tetterőt is; rögtönös elhatározásra akarta birni a nemzetet; a

szót mindjárt tette is akarta váltani. Hogy ezt elérhesse, előbb a fantáziára kellett hatnia, aztán az érzésre, hogy így hatalmába kerítse mindenkit az egész embert és céljai szolgálatába hajtsa. Majdnem minden beszéde agitáló beszéd, majdnem minden cikke agitáló cikkek, — innen van bennök az a harsogó lendület, a színeknek az a mértéktelen gazdagsága.

Ez az egyik szempont, mely alatt Kossuth szónoklatának szingardagságát bírálunk kell. A másik szempontot a kor ízlése, a romantika adja meg. Az akkori ember éppen nem kerülte úgy az erősebb, riki-több színek, mint mi; fantázia erősebben élt benne és erősebb táplálékot is kívánt. Az emberek nem félték, ha szükség volt rá, nagyot is kiáltani. — Hasonlitsuk össze Kossuth szónoki stíljét a korabeli költészet stíljével. Transzponáljuk Vörösmarty stíljét szónoki prózába s meg fogjuk kapni Kossuth stíljét.

*Magyarországot Magyarországnak irta be a nemzetek aranykönyvébe a történelem.
Mint ilyen lett többféle nemzetiségűek közös hazájává.
A hazára melynek mindannyian felelő Magyar hazára.
A nemzet melynek mindannyian tagjai Magyar nemzet.
Örködjék a Magyar hazafiság a Magyar nemzet és egysége Magyar hazára történelmi jelvénye felett, mely fenmaradásának feltétele.*

Jurien Junius 10. 1888

Kossuth Lajos

E sorokat Kossuth Lajos Szerenyi Józsefhez a „Brassó“ egykori szerkesztőjéhez, (ma ministeri tanácsos a keresk. ministeriumban) írta. Sándor József orsz. képviselő, Emke t. alelnök főtitkár a történelmi kiállításon, több Kossuth ereklyével állította ki.

Kossuth szereplésével s a nevéhez fűződő szabadságharcossal Magyarország olyan polczra jutott, a milyen századok óta nem volt: világtörténeti tényező lett. S Kossuth maga is a reformáció kora óta az első magyar ember a ki világtörténeti szerepre és jelentőségre jutott. Belevitte nemzetét az európai szabadság-eszmék nagy áradatába, a mely mindenfelé ugyszólván egyszerre rohanta meg a gátakon, vagy a saját csekélységén, csak nálunk lett belőle árvíz, a mely, az igaz, saját földjeinket pusztította el, de csak azért, hogy megtermékenyítse.

De Kossuth világtörténeti küldetése nem fejeződik be Világosnál, sőt alakja, egyénisége csak azután lép teljesen az európai nyilvánosság előterébe. Példátlan dolog ez: Kossuth és az a néhány magyar, a kik az emigrációban köréje gyülekeztek, világpolitikai tényező lett, a melytől rettegett Bécs és a melyet belevett számításába a diplomácia. Angolországban — a hol Kossuth megtette azt, a mit soha előtte szónok nem tudott megtenni: idegen nyelven érte el a képzelhető legnagyobb szónoki hatást — felzaklatja a brit közvéleményt és kormányt buktat a szép szavu, nemes jövevény. Amerikában a Lafayette tisztességével fogadják; és nem a yankee lelkesedésen mulik, hogy nem lépnek közbe a magyar ügy érdekében. Az olasz egységért francia segítséggel vívott harcokban III. Napoleon megérti és fel is használja azt a súlyt, a melylyel a magyar emigráció az európai politika mérlegében sze-

repe. Kossuthban még sekiág úgy állott az európai közvélemény előtt a magyar, mint a szabadság utolsó, eltipport, de meg nem tört harczosa.

S itthon is úgy élt tovább az ő alakja, életében megdicsőült, a hogy egykor, élete legfényesebb és legtevékenyebb szakában, a szabadságharcz delelő pontján látta nemzete. Alakja az évek, évtizedek során megtisztult szemünkben minden salaktól, a mindennapiságnak minden homályától; s ősz feje köré glóriául képződött az a mythos, melynek fényében emberfölötti nagyságban látta őt szemünk. Soha olyan nagynak nem láttuk őt, mint a száműzöttség fájdalmas magányában. S bizonyára jól láttuk. Mert a dicsőség és hatalom tetőpontján állva meg nem inogni, önzésnek, dicsváagnak ellenállani, nagylelkek tulajdonsága; de a keserűség, az elhagyottság, a csalódás éveit, évtizedeit nemesen, kishitűség és kicsinyesség nélkül túrni: a legnagyobbaké.

Az ereklye muzeum multja és jövője.

Gróf Esterházy Miguel elnök megnyitó beszéde.

Tartotta az Ereklye Muzeum szept. 19-én tartott ünnepi közgyűlést és a Kossuth-kiállításon.

Tisztelt közgyűlés!

Fennállása 12-ik évét tölti be muzeumunk. Ez a 12 év az uttörés nehéz munkája volt. A közönség rokonszenve, szeretete és támogatása kísérte kezdettől fogva e hazafias feladatokat teljesítő intézményt törekvéseiben.

Ezt a pártolást gazdag gyűjteménye, a „Történelmi Lapok“ 1892—98. évi folyamainak történelmi adatokban bő tárháza, valamint a muzeum számos önálló füzetben és kötetben alakulása óta megjelent műve teszi maradandó értékűvé s a hazára és nemzetre hasznosává.

A muzeum — fájdalom, nagyon későn — ahhoz a feladathoz fogott, a mit az állam kellett volna, hogy végezzen a legkörültekintőbb gonddal és figyelemmel már évtizedek előtt.

A muzeum a történelmi emlékek és események részleteit gyűjtögette össze teljes buzgalommal. A munka a mit szépen megkezdett és sikerrel folytat, a magyar állam jövője, a nemzet dicsősége és a multak küzdelmeinek a jövőre kiható sikere szempontjából nagy jelentőséggel bír. A magyar önvédelmi harcznak ez a munka képezi a kiegészítő részét.

Mert hiszen a mi küzdelmeink hiába valók voltak a csataterén hősi halált bajtársaink vére hiába ömlött, ha tétlenül nézik, hogy ellenfeleink legendákat, sőt néhárágalmakat hordanak össze ellenünk, a melyek a történelem ítélőszéke előtt történelmi hitelességgel foghatnak abban az esetben birni, ha mi erre figyelmet nem fordítunk, ha mi az ellenünk szóló meséket és rágalmakat ideje korán a maguk értékére le nem szállítjuk.

Már pedig ezt a későbbi kor nem teheti meg. Nem sem tehetjük meg már — fájdalom — a magunk erejéből.

Égető szükségünk volt egy ilyen szervezetre, mint muzeumunk, mely módját tudja ejteni annak, hogy bajtársak felvilágosításait, a történelmi részletekről szóló hű leírásait, a mesék és valótlanok czáfolatait, a jövővel, a történelem ítélőszéke elé juttassa.

Kossuth Lajos és Bem tábornok nagy gondot fordítottak arra, hogy az események részletei a maga idejében összegyűjtessenek.

Fájdalom, az elnyomatás kora nagyrészt megsemmisítette annak, a mit lelkes emberek az intézkedések

folytán a mi javunkra feljegyeztek, vagy összegyűjtöttek. Ez idő alatt buzgón és háborítatlanul szőtték ellenünk a hamis bizonyítékok szövetségét azok, a kik *leigázni akartak*.

Hatvanhét után azt hihettük, hogy egy ilyen törekvés, mint muzeumunké, állam és város részéről a legmesszebb menő támogatásban fog részesülni.

Fájdalom, ki kell ábrándulni ebből a téves hitből. 1867 óta maig 35 év telt el. A 35 év a kiegyezés óta s a félszázadot meghaladó idő az önvédelmi harcz lezajlása óta nem volt elegendő arra, hogy elenyésztesse *azt a nyomást*, a melyet *egy lilkos hatalom* bizonyos lelkekre ma is gyakorol.

Ennek a nyomásnak káros és szomorú eredményét muzeumunk sorsán szemmel láthatjuk.

Hiszen e nélkül nem lenne gyűjteményünk ma is abban a két szűk szobában és padlásokon, kamarában összezsúfolva, a hova 10 évvel ezelőtt Kossuth születése 90-ik évfordulóján rögtönözve ideiglenesen behelyezték. Többszörös kérelmeink réges-rég kedvező elintéztést nyertek volna. Gyűjteményünk tüztől és egyéb veszélytől biztos helyen, vagy a *részeinkre átengedni ígért Mátyás király házában*, vagy pedig ahhoz hasonló előkelő helyen, megfelelő tágas épületben lenne szakszerűen berendezve. Lenne a nagy idők történelmének helyi részletei megírására pályadíj is kitűzve. El lett volna a városnál rég intézve a muzeum e tárgyú kérése. A városi irodalmi pályázat nem lett volna meddő a múlt évben.

Sőt rég gondoskodva lenne arról is, hogy a muzeum kezelésénél a nemes lelkesedést *anyagi erő is támogatassa*.

Mert, hogy 12 éven keresztül valaki állandóan feláldozza a kenyérkereset nehéz napi munkája után a pihenésre szánt perczeit és a nemzet javára eredményes munkát végezzen és arról egyfelől tudomást ne vegyenek, másfelől eshetőségéről ne gondoskodjanak, hogy a munka folytatása és a cél sikere biztosítva legyen, ez csak nálunk történhetik meg, a hol a nemzet javára lelkesedéssel végzett munka elismerésére és a további buzdításra a megkívántató *erkölcsei bátorság az illetékes tényezőknél*, mint a szomorú eredmények mutatják — *fájdalom — hiányzik*.

Nekünk ebből le kell vonni a tapasztalatot.

A tapasztalat pedig az, hogy az a *több száz éves rendszer*, mely a magyar fegyverek diadalainak, a nemzet győzelmeinek emlékeit következetesen *eltüntetni* igyekszik, *fájdalom ma is fenn áll*.

A muzeum fennállása óta eltelt 12 év. E 12 év meggyőzött arról, hogy itt ellene, a törekvés a következő rendszerben nyer kifejezést:

„A muzeum *működéséről lehetőleg nem kell tudomást venni. Az elért eredményeket nem kell számba venni. A támogatás elől gondos körülményekkel, lehetőleg mindig ki kell térni.*

E módszer következtében *előbb-utóbb ellankadnak az erők, lelohad a lelkesedés, lassan-lassan megszűnik a működés, elalszik az egész ügy, összeomlik a mit építettek, elpusztul a mit gyűjtöttek.*”

Ime t. közgyűlés, *ezt a sorsot rajzollák muzeumunk jövője elé*. Törekvéseink eredményeinek elhárítására ezt a vermet ásták.

Vegyük észre tehát a veszélyt, mely alkotásunk eredményeit fenyegeti, *de ne ijedjünk meg*. Nem vagyunk magunkra. Velünk van az egész nemzet igaz hazafiainak színe, java. *Egyesítsük erőinket*. Erre önként kínálkozik ama tömeges jelentkezés, mely muzeumunk vidéki fiók köreinek az ország különböző részében való önkéntes megalakulásában megnyilatkozik.

Tömörítsük az erőket. Tartsuk össze hiveinket az ujonnan megindult *Történelmi Lapok* útján való érintkezéssel is. Muzeumunk központja, ha Kolozsvár város hazafias áldozatkészségéből, a vezetők *óvatossága* miatt megfelelő hajlékot és támogatást nem talál, elhelyezhető másutt is.

Muzeumunkkal *nem egy város érdekei*, hanem a magasabb *nemzeti érdekek* szolgálata a cél és a midőn erre a figyelmet különösen felhívom, van szerencsém a gyűlést, valamint az ujonnan berendezett Kossuth-kiállítás megnyitni!

A mi haraja szervezéséből
erőt akar meríteni haraja
boldogságait küldeni, — az
jöjjön el ide. Történelem,
könyvtári szemlést s artán
előre, a küldésére!
Kolozsvár 1902 október 10

Társaságunk
Aradi nagyváros
Nagyváros város
személyes képviselője.

University Library Cluj

Az ereklye muzeum igazgatósági gyűlése.

Illustris társaság népes gyűlést tartott október 5-én este a tornavivó egylet nagytermében.

Nagy volt a jelszó is: „*lenni, vagy nem lenni*” Kolozsvárt az ereklye muzeumnak?

Kolozsvár város u. is következetes rendszerrel dolgozik a muzeum létezése ellen. Egy darabig üres ígéretekkel tartotta a testületet. Még a Mátyás házat is oda ígérte 1851-ben. Azután nyílt kártyákkal játszott. Oda játszotta ez épületet 1899-ben egy akkor még nem létezett muzeumnak. Ez akkor képzeleti muzeum elhelyezéséről fejedelmileg gondoskodott. Az ereklye muzeum jövőjére nézve, mint „pátronus” ez év tavaszán hallgatólag úgy határozott, hogy annak helyisége elvétessék, a nemzet szent tárgyai pedig akár a Szamos vizébe dobassanak. Főleg mostanában, az utolsó időben mintha félne a város tanácsa vagy annak feje a nagy idők emlékeitől. A muzeum minden kérése elől kitér, vagy agyon hallgatja. Ezt a Kossuth Lajos neve napján tartott közgyűlésen is, itt is szóvá tették. Szóvá tették azt is, hogy a muzeumot innen el kell viinni, mert másutt jobban megtudják becsülni.

A gyűlésről a tudósítást az alábbiakban adjuk:

Kik voltak jelen?

Deáky Albert elnök vezette a gyűlést.

Jelen voltak: Hóry Béla, Nagy Pál alelnökök.

Kuszkó István muzeum ör. Bagaméri Zsombor

pénztárnok. Debreczeni Béla jegyző. Az igazgatóságból jelen voltak: Böckel Károly, dr. Kossuthány Ignác, Kovács János, Köntzey Imre, Nagy Sándor (Marosvásárhely) Sándor József, Szucsáky Imre, Tokaji László, dr. Török István, Török Sándor, Vincze István, Virágháti Béla. Jelen volt még számos öreg honvéd és több érdeklődő.

Lenni, vagy nem lenni?

Deáky Albert elnök szép megnyitójában elmondja, hogy az ereklye muzeum sorsa Kolozsvárt kétségessé vált. Ma-holnap az utcára kerül. Kolozsvár város, főleg az utóbbi időben, a legridegebb magatartást tanusítja. Tudni nem lehet: hiperloyalitásból-e vagy más okból? Az ide ígért Mátyás házat más czélra adták oda. Javaslatba hoztuk a Bethlen bástyát városi muzeumnak. Ebben is úgy látszik, rebellis dolgot sejtettek. A bástya ma is lomkamara. A javaslat elől a város kitért.

Bevárni nem lehet, míg utcára kerülnek a tárgyak. Intézkedni kell. Akadt hazafias város, mely elfogadja szent kegyelettel az emlék tárgyakat. Épít palotát az elhelyezésre. Ad 2—3 ezer fítot évente a fentartásra s a muzeummal kapcsolatos hazafias eszmék ápolására. A küldöttek jönni fognak. Tárgyaljuk meg. Nem jobb lesz-e elvinni, mint megsemmisíteni?

Legutóbb, a Mátyás szobor leleplezésével kapcsolatban tervbe vett kiállításunkat is ki hagyták a programból, sőt létesítését az ügy titkos ellenségei megakarták akadályozni.

E kiállításra nézve kéri az előadót előterjesztése megtételére.

A történelmi kiállítás.

Előadó jelenti, hogy a kiállítást a Mátyás-szobor leleplezés idejére 1898. június 20-án tartott gyűlésen határozták el. Dr. Wlassics Gyula miniszter ő nagyméltósága volt kegyes a védnökséget elvállalni. Ertesítették erről az összes törvényhatóságokat. 1900 nov. 25-én kértek a várostól a kiállításra költségeket. A tanács nem terjesztette a közgyűlés elé az ügyet, hanem elutasította. Még az idén az egyszerű bejelentést is elutasították. A polgármester mint védnök szóbelileg ígéretet tett a m. hóban arra, hogy a kiállítást segítyezik. Igérete nyomán ismét kérelmeztek. A tanács ezt a kérést is elutasította.

Igy a muzeum a pátronus által érthetetlen okokból többszörösen elutasítva rendezte a kiállítást.

A rendezők éjót napot összeraktak. Néhány hét alatt egy évre terjedő rendezési munkát végeztek el. Hálás elismerés illeti ezért Debreczeni Béla jegyzőt, a ki finom izléssel, kitartással munkálkodott, Gönczy Péter rendezőt, a ki odaadással rendezte a tárgyakat. Virágháti Béla igazgatósági tagot, Tamáskovits Ferencz tizedest, Huszár Gyula nyug. örmestert, kik kora reggeltől késő estig inspektiók szolgálatokat teljesítenek lelkesedéssel és ügyszerezzettel. Ez urak öreg honvédeket ruhákkal is elláttak. A czégek kép kereteket, szöveteket vétel árban adtak. Zobácz főkertész díjtalanul adott dísznövényeket. A gyűlés ez uraknak jegyzőkönyvi elismerést és köszönetet szavazott. Felkérte egyuttal a további munkálkodásra.

Török István beszéde.

Dr. Török István megdöbbenőnek és kétségbe ejtőnek tartaná, ha a muzeum megfelelő támogatására Kolozsvár városára nézve, a remény utolsó szála is elszakadna s városunkban e gyűjtemény megtartható nem lenne.

Megvan győződve arról, hogy a közoktatásügyi kormány e gyűjteményt, mint nemzeti köztárgyat tekintendően

és az egyetemen kapcsolatban, szívesen áldozna erre. Lépéseket kellene ez irányban tenni. Ha a városnál nem boldogulunk, itt még talán remélhetünk. E testület szervezesebb összeköttetésbe, érintkezésbe jönné a közönséggel is

Kovács János tanár.

Amerikában és Angliában minden kis helyet megbecsülnek, a mely a szabadságra emlékeztet. Bostonban, a régi városánál minden kis dolgot összegyűjtöttek a hősookról.

Philadelphian szent emlék az a harang, a melylyel a szabadság napját ki harangozták. Kisebbitett másolatait szent kegyelettel őrzik százczek. Ő neki is megvan. A hősokra, a nagyokra nézve mindent össze gyűjtenek, hogy ezek lábainál a haza szeretetet az unokák megtanulják.

Nagyobb arcul csapás nem is kellene Kolozsvárnak annál, mint hogy e gyűjteményt innen el vigyék. Hiszen ha egyéb nem volna itt, csak a vértanúk relif képei, azok is olyan mély benyomást gyakorolnak az ide zarándokoló angolok és amerikaiak lelkére, a mely Magyarország emléket mindenkorra bevési oda.

De itt egy egész kincsesára van a nemzet kegyelet tárgyainak. Egy alkalommal pünköszt napján templomból kijöve, vidéki gimnázium növendékeit találtam e muzeumban.

A beszéd, a melyeket hozzájuk intéztem, mélyen megillette e szent helyen a fiatalságot. A legnagyobb elismeréssel és tisztelettel nyilatkozik Kuzsók Istvánról, a ki ezt a gyűjteményt létre hozta.

Ha kevesen is vagyunk, de legyünk büszkéek arra, hogy ez a gyűjtemény a miénk. Ne engedjük elvinni.

Ne adjunk magunkról olyan bizonyítványt, hogy „ez a nép csak szájjal közelít, de a szíve távol van tőlem.“

Ha Kossuth most feltámadna, azt mondaná: „ez nem az én népem.“ . . . (Eljenzés.)

Debreczeni Béla.

Rámutat arra, hogy a muzeum küldetésében ő Aradon járt. Ott a mi kezdeményezésünk után alakult egy muzeum.

Arad város, mint tudjuk nem egy országrész fővárosa, hanem egy vidéki város, mely svábokkal van övezve. Mégis 6 tereméből az ereklyéknek és 2 szobából álló helyiséget a könyvtárnak adott. Most meg palotát épít számára. Oroszország, Bécs, ötvenhárom év óta gyűjti az ellenünk szóló ereklyéket és adatokat. Kolozsvár város a meglevőket is el akarja tüntetni, el akarja taposni.

Pedig érdekes története van annak, hogy miképen lett egy ágyu golyóból Kolozsvárt egy értékes gyűjtemény, egy gondolatból az egész országra kiható, a hazafias érzést és világosságot terjesztő intézmény.

Az ereklye muzeum örének köszönhető ez, a kinek lelkesedése az erőket össze tartja, a ki naponta késő éjig dolgozik ennek fejlesztésén s a kitől minden reggel újabb ideákat hallunk a hazafias ügy szolgálatára.

Sándor József orsz. képviselő.

A muzeum örnek igaza volt, a midőn felemlítette, hogy ő indítványozta annak idején, hogy e gyűjtemény a város védnöksége alá helyeztessék.

Tette ezt azért, mert át volt hatva attól a gondolatától, hogy ennek az intézménynek külön, önállólag kell fejlődni.

Ez a gyűjtemény nem nevezhető muzealis dolognak. Ez több annál. Vallásos jelleggel bír. Erkölcsi intézmény. Templom. Ez emlékek minden darabja, keblünk-

höz van forrva. Ezért tette meg annak idején azt az indítványát, hogy a város közönsége legyen a pátronusa. A város ezt el is fogadta. Kolozsvár most azt az áldozatot, melyet a muzeum jövő sorsának megfelelő biztosítása követel, meg is fogja hozni.

Hiszi, hogy a várost eddig a takarékoság gondolata vezette? Itt nincs hyperloyalitás se pseudo loyalitás. Hiszen rossz szolgálatot tenne az ügy felé, mint lefelé, a ki így gondolkoznék, mert elválasztó falakat teremtene, a helyett, hogy összehozná a nemzetet alkotó faktorokat. É pedig nálunk nincs.

Az akcióra nézve, a véleménye az, hogy az állam hatalomtól is kell kérni pénzbeli segítséget. De fordulni kell az egész országhoz is. Azonban ne panaszoljunk a várost. A kiindulásnál maradjunk itthon. Kérjük a tanácsot, kérjük a komunitást s kérjük a város közönségét. Az ő forráshoz kell térni. Kérdezzük meg Kolozsvárt. Meg van győződve, hogy a városnak nincs egy polgára is, a ki semmi szín alatt hozzá járulna ahhoz, hogy a muzeum innen elvittessék. Hívjuk össze Kolozsvár közönségét, válasszátó polgárait, kerületenkint népgyűlésekre, fejtsetek fel ott, a lelkeknek, hogy miről van szó? Meg van győződve róla, hogy egész Kolozsvár, mint egy ember, kívánni fogja, hogy a muzeum itt maradjon a muzeum jövője biztosított, megfelelően a város által támogatás. Addig is, párhuzamosan keressük meg az államot és az egész ország társadalmát is.

A legalkotmányosabb államban, Angliában a meetingek kormányozzák az államot, egyetértő közérület teremtéséért. Kérdezzük meg mi is a közvélemény. Tegyük a kezünket Kolozsvár város közönsége szívére. (Éljenzés.)

Dr. Kosuthányi Ignác egyetemi tanár.

Hozzájárul előtte szóló indítványához. Ne tekintsük a város határozatait ultimatumnak. Terjesszük ismét elő az elutasított beadványokat.

Készséggel hozzájárul ahhoz, hogy népgyűléseket tartsunk. De ne alázzuk le Kolozsvárt azzal, hogy a gyűjteményt más városnak a kezelésébe átengedjük.

Kolozsvár nem a ma élő vezetőkől áll, tehát ne ítéljük meg, a mai helyzet szerint. Elfog jönni az az idő, a mikor a dolgok összeegyeztethetők lesznek.

Maradjon ez a muzeum önálló mint külön intézet. Elfog jönni az az idő, a mikor a későbbi nemzedék hálás lesz az alkotás iránt.

Ne bizzunk egyes személyek jóakarátában. Forduljunk Magyarországra nagy közönségéhez. Kérjünk portómentességet.

Építsünk a nemzetre, a mely felépíti ezt a templomot. Kolozsvár város jó közönségét mindenestre első sorban keressük meg. (Éljenzés.)

Deák Albert.

Kijelenti, hogy ő a tanácsot érinteni nem akarta. A muzeum sorsát viseljük a szívünkön.

Örömmel és gyönyörűséggel telik el a lelke, hogy ilyen szép beszédeket hallott, a melyek országgyűlési színvonalon állanak.

A felszólalások nyomán a határozatokat enunciólja. A népgyűlések összehívandók e gyűlés határozatából. Örömmel jelenti a tagoknak, hogy a „Történelmi Lapok” ismét megindult. Ez a lap teremtette meg gyűjteményünket, mely ma százczekret ér. Ennek védelmére ha kell, önfeláldozással, mindent megteszünk, fejlesztésére mindent elkövetünk. Kéri a tagokat a bennünket összekapcsoló Történelmi Lapok pártolására.

Bejelentették ezután, az ünnepi közgyűlés ered-

ményét, a mely gyűlés folytatólag szombaton d. u. 4 órákor fog megtartatni. Ekkor megválasztják az ujonnan bejelentett vidéki fiók körök tagjait. A gyűlés ezen kívül több egyleti ügyet intézett el.

Magyarország jövője.

Írta egy hazájából száműzött aggastyán.

E nagy értékű sorokat a Történelmi Lapok számára Czetz János tábornok írta. Spanyol nyelven küldte be a szerkesztőségnek.

(Vége.)

Ilyképen a hasonló eredetű és fejlődésű nemzetek teljesen szabadon fognak ethnikailag fejlődhetni, a leirt módon nagy egészeket fognak alkothatni, a melyekben egy felső arcopag fog minden erkölcsi és anyagi kérdés elintézése felett örködni; így egyesítik majd a nemzetek magukban a függetlenségökhöz szükséges erőt, így fejlődhetnek az emberi haladás minden ágában, a mint az a kérdésben levő különböző nemzetek tényleges művelődési állapota megkívánja.

A hunok és Attila birodalmának pusztulása után a magyarok a Volga partvidékeire és a Kaukasz völgyeiben telepedtek meg, és minthogy itt a talajviszonyok és az éghajlat megint nem felelt meg nekik, újra egyesültek Árpád nevű vezérek és még hat vezér alatt, a mely utóbbiak függetlenek voltak amattól, megszállották újra Pannoniát a Tisza és Duna síkjain, harci kormányok alá hajtva az ott szétszórt népeket, megtartva saját erkölcsiket és szokásaikat és azokat rákényszerítve a meghódítottakra. Ilyképen a magyarok katonai és polgári álladalmat képeztek, a mely az új fejedelem alatt, a mint magát Árpád Pusztaszer után nevezte, a meghódított terület határai között törekedett föntartani magát eddigi társadalmi szervezetével.

Az 1000 év kezdetén István fejedelem (vezér) királylyá lett, a meghódított földet végleg szervezte és magyarjaival a pogányságról áttért a kereszténységre.

Ettől az időtől fogva, a mikor István elismertette Magyarországot királyának, az így elismert államnak határait megáradni egy szomszédos nép sem mert többé, minden akkor uralkodó hatalom okodott ettől. Így a magyarok a mai napig sértetlenül föntarthaták álamukat.

Ily módon érte meg Magyarország, most hat esztendeje fönnállásának milleniumát; királyait mindig a hagyományos nemzeti szokás szerint választotta, megállotta helyét minden válságban, a melyet rája zúdítottak a tatárokkal és törökökkel való harcok, a melyekben erkölcsi és anyagi életrealóságának olyan jelét adta, a minőt kevés más nép képes fölmutatni.

Ez a nagy és hatalmas állam megelégedett a már meghódított területtel, melyet minden szomszédos invázió és belső széttagolás ellen megvédett, s mely manap is hatalmas és erős és ugyanolyan szabadelvű intézmények által igazgattatik, a minők eddig föntartották annyi századon át, s a melyek megkönnyítették azt a feladatát, hogy az európai hatalmak együttműködésében, mint független és erős állam jelenjék meg.

E magyar királyság határai a századok folyamán a következő módon alakultak:

1. Nyugatról és északról az ausztriai birodalom tartományai, ugymint Galiczia, Morvaország és Szilezia, Csehország, Alsó- és Felső-Ausztria, Tirol, Stájerország, Karinthia, Krajna, Isztria, az adriai tenger és ennek keleti partja 2. A Száva és a Duna folyó délről és az

erdélyi hegyek a Budapest havasig (6000 láb), s végre kelettől a mármarosi és bukovinai Kárpátok a Moldvától elkülönítő heglánczokkal

Ez a természeti alakulat maga látszik jelozni a magyar királyság teljes területi függetlenségét.

Strategiai szempontból tekintve, Magyarország kevés erődímenynyel győzelmesen védheti magát a szélrózsa minden irányában annál is inkább, mert egyöntetű törvények forrasztják össze népeit. Megkönnyítik a védelmet a közlekedés nagy folyamai, a minők a Duna, a Tisza, a Maros, az Olt és egyéb kevésbbé jelentékeny folyók. Ennélfogva csak a kormányok bölcseségétől és igazi hazaszeretétől függ az, hogy Magyarország ezental is fentartsa tulsúlyát az ausztriai birodalom népeivel szemben *és feje legyen egy olyan szövetségnek, mely elpusztíthatatlan és sérthetetlen bástya minden hódító kísérlet ellen, melyet esetleg a szláv szövetség Oroszországgal az élén kezdeményezhetne.*

Hogy jobban megvilágítsuk az általunk fejtegetett témát, nem nyomhatjuk el még egy eszménket, jelezve azon tudományos vizsgálatokat, melyeket nagyon részletesen kell végezni, hogy az általunk fejtegetett honvédelem konszolidációjával teljesen tisztába jöjjünk.

Első helyen az általános európai politika szempontjából kell tekintenünk a tárgyat és e czélből alaposan kell tanulmányoznunk azokat az irányító eszméket, a melyekkel a lángeszű és méltán elhiresedett Bismarck életében találkozunk. --- Legjobb vezér erre nézve az Eduard Simon-féle életrajz (1887). Ott láthatjuk, hogy egy politikai lángész hogyan alakít át rövid idő lefolyása alatt egy kicsiny királyságot, a melyet, igazán szólva, alig vettek tekintetbe az európai nagyhatalmasságok 1860 előtt Poroszország nem szerepel azon birodalmak konzertjében, a melyek egész Európa sorsát intézték s melynek részvevői Oroszország, Ausztria és Franciaország, és melyet a bécsi kongressus alapított meg 1815-ben Metternich, Talleyrand és az orosz megbizottak auspiciumjai alatt.

Bismarcknak az ő végtelen politikai tehetségével és különösen nemzetiségi politikájával (melyről szoltunk) sikerült magához vonnia Olaszországot is nagy miniszterjével Cavour gróffal. Meg kell figyelniük nagyszerű munkálatait Németország kezdetleges egységének konszolidációja végett; így először a Zollvereint, majd a katonai egyezményeket urának, Poroszország királyának vezetésé alatt, a melyhez végre az uralkodó német fejedelmek nagyrésze lelkesedve hozzájárultak; nem szabad feledniük, hogy soha sem tévesztette szem elől, hogy Ausztriát a német szövetségből ki kell zárnia, s hogy egyidőben nagyobbította Poroszország területét Hannover és Schleswig-Holstein annexiójával sat.

Ezek voltak Bismarck politikai ügyességének első diadaljai, a melyek lehetővé tették, hogy Poroszország érezhető súlylyal lépjen az elsőrangú nagyhatalmak sorába. Ezután könnyű volt uralkodó eszméjét követnie, mely abban állt, hogy teljesen leverje Németországban, sőt egész Európában Ausztriát. Ezután hatásának Itália egységével hatalmas segítséget szerzett Franciaország és Oroszország minden hatalmi igényeivel szemben. Uralkodó eszméjét számos titkos kombináció utján emelte és előbbre vitte, s a mellett egy nagy czélt is tartott mindig szem előtt, t. i. Franciaország hatalmát akarta megörni. Kiszámíthatatlan évek során lebegett ez szeméi előtt. A francia császarság helyébe az egyesített és legyőzhetetlen erejű Németországot akarta állítani; és éleselméjű sakkhuzásaival előkészítette Napoleonnak és dinasztijának bukását és végre urát és

királyát az összes európai souverainek hozzájárulásával Németország császárjának kiáltatta ki Versaillesben.

Íme erre tanít bennünket a modern történelem.

Nem kísérelhetné-e meg Magyarország és királya a dunai-balkáni konfederáció élén, hogy megismételje egy hatalmas állam alakulását, mely azonban nem hódító, magához vonva azonfölül az elsősorolt népeket és államokat? Nem lenne-e épen a magyar haza hivatva ezen nagy szövetség eszméjének megvalósítására. Nem szükséges ehhez más, mint egy nagy politikai talentum, a mely nem is fogna hiányzani a szövetséges népek között, és egy fejedelemeck szilárd és megingathatatlan akarata, legyen ez a fejedelem Magyarország mostani királya, vagy pedig utódja a Habsburg-Lotharingiai házból.

Ennek az eszmének kifejtését Magyarország jelen királynak tanácsosaira hagyom tanulmány és elmélkedés tárgyául.

Fordította: Erdélyi Károly.

*

Csodálatos véletlenül fogva, most foglalkozik a „Budapesti Hírlap“ is a népszámlálás adatai alapján ezzel a kérdéssel. A számok nyomán, az október 15-én megjelent számban Czetz tábornokkal egyenlő következtetésre jut. Kivonatban itt közöljük a vezércikk ide tartozó részzeit:

Mielőtt ez adatok ismertetésére áttérnénk, szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy az osztrákok a mienktől lényegesen eltérő módszerrel eszközlik a nemzetiségek főlvételét. A népszámlálásnál nem az anyanyelvet, hanem a *társalgási nyelvet* (Umgangssprache) kérdezik, mely amant nem földi teljesen, minthogy rendszerint a többség nyelvének kedvez s e mellett megszabják, hogy milyen nyelveket lehet egyáltalán társalgási nyelvül bevallani. — Azonkívül a társalgási nyelvet is csupán az osztrák honos népességre vonatkozólag mutatják ki, a félmilliót tevő külföldi honos népesség nemzetiségét egyáltalán nem veszik számba. Az Ausztriában élő nagyszámú magyarságról e szerint nem vesznek tudomást, sőt a magyar nyelvet még az osztrák honos népességnél is csak Bukovinában fogadják el társalgási nyelvül. Ezt a semmivel meg nem okolható önkényes eljárást, mely az előző népszámlálásoknál is gyakorlatban volt, magyar részről már több ízben helytelenítették és a magyarságra nézve sérelmesnek tekintették, minthogy ez eljárásnak más célja nem lehet, mint a nagyszámú magyarságnak elikkasztása. A liberális magyar népszámlálás a külföldi honosok anyanyelvét is számba vette, pedig ezzel a magyarság számarányát rontotta, minthogy a Magyarországon tartózkodó külföldi honosok közt csak elvétve akad magyar anyanyelvű. — A cikk kimutatja, hogy a statisztikai adatok szerint Ausztriában a nemzetiségi tagozottság nagy. A németen kívül 8 nemzet van. Ezek között kettőnek a cseheknek és lengyeleknek a száma együtt már több mint egy millióval haladja meg, a németek számát. Ezzel szemben Magyarországon a társországotok is bele értve, a magyar faj felét teszi ki az ország népességének.

A német nyelv uralmának hanyatlását a cikk szerint Ausztriában ezek után nem lehet többé eltagadni s üres beszédnek kell tekintenünk az osztrák nemzetiségek germanizálásáról terjesztett híreket. A német Ausztriában folyton apad. A szlávok számaránya emelkedik. 1880-ban 59.25 százalék volt, 1900-ban már 60.46 százalékát tette Ausztria népességének.

Ausztriának ez a nemzetiségi átalakulása nem lehet teljesen közönyös előttünk. Ránk, magyarokra nézve körülbelül mindegy ugyan, hogy egy német vagy egy szláv Ausztriával vagyunk-e összekötötésben; addig azonban, míg a jelenlegi közjogi helyzet fennáll, mindenesetre érdekelhet bennünket, hogy a magyarság helyzete változott a monarchiában s a németiséget és a német nyelvet menüiben illeti az a vezető szerep, a melyet nemcsak Ausztriában, hanem az osztrák-magyar monarchia közös intézményeibe is tapasztalhatunk. A magyarság és németiség

számaránya a következőképp alakult a monarchiában Osztrák-Magyar Bosznia nélkül:

	1880-ban	1890-ben	1900-ban
sz á z a l é k o k b a n			
Magyar	17.4	18.3	19.5
Német	26.7	26.0	25.3

A fejlődés iránya nyilvánvaló. A *magyarság* számbelileg nemcsak Magyarország, hanem a monarchia népességében is mind jobban *homlokterbe nyomul*, a németiség számaránya pedig szinte számtani következetességgel *esik*. Nem nehéz kiszámítani, hogy az eddigi fejlődést alapul véve, 30 év múlva már a *magyarságé lesz a relativ többség* a monarchiában, a németiség számbeli tulsulya tehát csupán idő kérdése. Ez átalakulással együtt kell, hogy járjon a *monarchia sulypontjának sokszor emlegetett áthelyezése, melyet egy emberöltő múltán nemcsak a földrajz és história, hanem a számbeli többség jogán is követelhetünk. Jó lesz erre a talajt már most előkészíteni.*

*

Ime, a hazájától 53 év óta távol élő remete, a földtulsó földtekéjén adatok nélkül is arra a következtetésre jut, a mire, a számok alapján a statisztika.

Az erdélyi róm. kath. világi- és szerzetes papság

az 1848—49-iki szabadságharcz alatt.

(Folytatás.)

Meghagyta 1849 máj. 29-én 111 sz. alatti rendeletével: hogy a magyar kormány által többnyire a „Közöny” című hiv. lapban kiadott rendeleteinek tudomására jutván, azokat egész készséggel teljesíteni, hivatásuk felolvasni, megmagyarázni és tartalmukhoz képest azoknak kívánt sikert eszközölni el ne mulasszák. Meghagyta „Istent a néppel együtt, a hazánkat, nemzetiségünket, szabadságunkat és vallásunkat egyaránt fenyegető viszály elhárításáért ájtatosan kérni; — a népet szükség esetében az általános felkelésre, szenteli védelmére hathatósan buzdítani s példával előlmeni elmulaszthatatlan honfiai és lelkesíti kötelességüknek ismerjék. — A június 2-án 117. sz. alatti rendeletében pedig felemlíti: „misperint a nemzetünk szent ügye melletti erélyes fellépése a lelkeseknek a népfelvilágosításában és lelkesítésében, mitől igen sok függ, — érdemül fog a haza részéről feltudatni.”

Az erdélyi róm. kath. papság, legkivált a székely papság,¹ a haza és a nemzet szent ügye érdekében valóban mindent a legnagyobb készség s hazafias lelkesültséggel megtett; a legjobb érzést, nemzeti érzületet és határtalan lelkesültséget tanusított. Sőt hazafias érzületüknek még ruházatuk által is kifejezést adtak. Áttilát, magyar kalpagot s nemzeti színű kollárét viseltek. Ezt tették papnövendékeink is még addig is, míg a neveldei életet a külső küzdelmekkel fel nem cserélték!

A papság és szerzetesség dicső hazafias szereplésének forrása: a hazaszeretet és ragaszkodáson kívül 1849-ben, az orosz invázió után a polgári szabadság oltalmazása mellett, a vallás szabadság védelmezése is volt.

„Veszélyben van hazánk, nemzetiségünk, vallásunk, szabadságunk, életünk” mondá Kossuth 1849. május

¹ Melyről nyíltan és bátran el lehet mondani: hogy mindannyi honvéd volt, ha nem is mind a csatatéren, — hanem a szöszéken s a haza oltárán tett áldozataik által.

18-ki Magyarország összes népéhez intézett szózatában. Tehát a nép vallási szabadságát is meg kellett védeni!

E miatt történt az, hogy B. Haynaunak 1849. júl. 2-ről Gyórból, decz. 1-én pedig Pestről kiadott „Verordnung”-jai folytán Erdélyből oly sok kath. pap állítottatott a haditörvényszék elé. — Kik közül némelyek kötél vagy lőpor és golyó általi halálra, — mások fogsági büntetésekre (t. i. sánczmunkára, nehéz — vagy könnyű vasban, várfogház — és porkoláb rabságra vasban vagy vasnélkül), — mások pénzbeli büntetésekre és deportatióra (hazán kívüli helyekre szállításra) ítéltettek. — A felségsértés miatti elítélésnél az akárhol létező összes vagyónuktól is megfosztattak.

Br. Wohlgemuth Lajos erdélyi kormányzó 1849. okt. 20-án 1130 sz. alatt kelt iratában nyíltan felemlíti azt: „*hogy a felforgatási korszak alatt épen az ifjabb kath. papság szelleme vala megromolva.*”

Ha egy pap bevallotta a haditörvényszék előtt s beismerte, vagy összevágó tanuvallomások is beigazolták: hogy a forradalmi kormánynak a forradalom szellemében adott parancsait nemcsak készségesen teljesíté, hanem azoknak kihirdetését is eszközölte; — Kossuthhoz az 1849. ápr. 14-iki felségsértő conventi határozatot elismerő, ennek szellemében szerkesztett hódolati föllíratot intézett; — továbbá az említett conventi határozat kihirdetését és magyarázatát templomokban és magán körökben eszközölte, Te Deumot tartott magyar ünnepélyességek alkalmával, — a keresztes egyházmenetek rendezését az azon interventio miatt — s a farad: cultusminister Horváth M. legvégső ellenállást czélzó imádságainak s rendeleteinek felolvasását hatályos és sikeres módon eszközölte, — ha a császár és az osztrák uralkodóházat szidta, gyalázta, — a népet fegyveres felkelésre, ellenállásra lázító beszéddel izgatta az V. hadi törvényozikk — s az 1849. júl. 1-én kiadott proklamáció értelmében, az egyházi javadalmazásához való jogának elvesztése s magán vagyonának a forradalom okozta károk megtérítésére elkoboztatása mellett kötél általi halálra ítéltetett. Ha e tekintetben ő Felségétől kegyelmet kapott is, — de el nem maradt a börtön dohos sötétségébe dobás, a rablánczban fogsági minden szegyenét, keserűségét és fájdalmait elszívvedés, sőt még egyházi ruházattól megfosztatás is.

Szeben, Kolozsvár, Fehérvár, Retteg, Udvarhely¹ szervezett katonai vidék parancsnokságoknál nyomozótörvényszékek és tisztító-bizottmányok (Purifications-Gericht, Purifications-Commissio) állítottak fel a cs. k. polg. és kat. kormányzónak 1849 szept. 18-ról kelt hirdetménye szerint. A hol minden papnak, legkivált a kompromittáltaknak meg kellett jelenni s igazolni kellett politikai magaviseletét, hogy t. i. hív és engedelmes volt ő Felségéhez s az osztrák kormányhoz, a forradalmi ügyekbe nem vegyült, stb. Igen sok lelkigyöttelelem, utánjárás és költségöe került a purificatio s ennek folytán a certificatio kapás.

A kompromittált és bűnösnek talált erd. kath. papokkal az osztrák kormány a legkimételetlenebbül bánt. Ugy huzczoltatta meglánczolva és vasalva gyalog rabságra, mint a legczégeresebb bünt elkövető gonosztévőket. Mit tudva, — sokan elmenekültek külföldre; többen hónapokig, évekig életveszélylyel bujdosztak az ország különféle vidékein, a jó érzésű hazafiaktól rejtegetve, — a míg a rémuralom s a bosszu véres munkája enyhülni kezdett.

Erdély jólelkű agg főpásztora Csiktusnádi Kovács Miklós többször lépett közbe kérve kérvén a cs. k. polg.

¹ Később M.-Vásárhelyt, Beszterezén és Brassóban is.

és katonai kormányzót: hogy rendelje el, miszerint lehetőleg kimérettel bánjanak a polg. fogoly — papokkal; — de mit sem használt. Mi arra indította a papjai sorsát mélyen szíven hordozó főpásztort, hogy papjaihoz fordult s 1852 máj. 15-kén 849 számú leirata 3-ik pontjában a papságot kérve-kérte: hogy mindentől ovakodék. „Főpásztorilag intem, sőt Isten irgalmasságára kérem és kényszerítem a lekeszeket saját boldogságuk és sokféle-kép megrázkodtatott megyénknek érdekében, miszerint hivatásuk mindenben mi szent, mi törvényes, mi igazságos jó példával előre menjenek; — Isten parancsait, a polgárok törvényeit és a mostani kivételes állapotnak minden rendeleteit szüntelenül szem előtt tartásuk és megtartásuk; semmiben okot vagy ürügyet magok megszólására, annál kevésbé pedig törvény előtti idéztetésükre ne adjanak, kiméljenek meg engem is azon fájdalomtól, hogy épen egy lelkész katonai törvény — vagy büntető törvénykezés elébe idézve lássak, — hol a herczeg kormányzó urnak idei 2203 sz. alatt hozzám intézett elnöki levele szerint, bármint kívánja is e tisztelt főméltóság az egyházi rendű férfiakkal tekintélyét megkimélni, a vétkekkel még is a törvény teljes szigora szerént bánni kénytelenítetik.¹

(Folytatása következik.)

Nyílt levél Czetz tábornokhoz.*

Szeretett tábornokunk!

Messze föld és sok viz, országok és tengerek választanak el bennünket, pedig egybe-tartozók vagyunk. Sajnos: sem köztünk a földet összeszorítani, sem a vizet kiszorítani nem lehet, ha tehát egymással találkozni, egyesülni kívánunk, földön és vizen át kell hatolnunk, hogy egymással kölcsönösen kezét szoríthassunk.

A dicső és fényes napok szomorú vége egymástól szét és szerte dobált bennünket, — a messze földre jutottak új hazájokban az ott kifejtett viszonyaik korlátai közé szorultak, s habár a körülmények oda fejlődtek, hogy a hazajutásnak a hirhedt erőszak már útját nem állta, de az ott kifejtett különös viszonyok, életkérdések, hol erkölcsi, hol anyagi kötelezettségek a hazajutást ha nem is lehetetlenítették, de mindenesetre nagyon megnehezítették.

E viszonyok daczára a magyar, bár hová vetette légyen a sorsa, s lett légyen e sorsa jó vagy rossz, hazájába vágyott, s jött haza, a mint jöhetett; lelke-szive vonzotta szülőföldre felé. A nagynevű latin költő kétezer évvel ezelőtt kimondta: „a szülőföld mily édesen ragad mindenkit, s nem engedi, hogy feledékenyek legyenek iránta“ (Nescio, qua natale

¹ Prot. Ordinát:

* E levelet a 84 éves Éjszaki Károly nyug. máv. üzletvezető, az irói gárda kiváló tagja, a Petőfi-társaság alelnöke, ki maga is, mint honvéd végigküzdötte a szabadságharcot, küldi a tábornoknak.

solum dulcedine rapit cunctos, et non sinit immemor esse sui). A magyar ezen lélektani állapotot így fejezi ki: „mindenütt jó lehet, de legjobb otthon.“ Számkivetettnek az is boldogság, ha meghalni mehet haza.

Átérzem — kedves tábornokom — a bánatot, a kínos gyötrelmet, melylyel e vágy ellen évtizedeken át volt küzdeni kénytelen. — Az ember tervez, az Isten végez! Régóta itt volna, hazájában, tisztelői, rokonai és barátai körében, ha az a borzasztó kényszer, — a fenálló viszonyokból való kibontakozás nehézsége és főként az egészségnek — a cselekvés határozó feltételének hiánya útját nem állja,

Hát aztán a tenger? — A nagy és hosszú tengeri utnak csak kezdete és vége lehet kedves, a mi közte van, az veszteség az életből. Sőt minden tengeri utazás kaczerkódás a halállal.

Pedig az a haza, az a szülőhely, az a legerősebb érzelmi delej. E vonzásnak rabja lenni — különleges magyar tulajdonság.

Extra hungariam non est vita,
Si est vita, non est ita.
Magyar földön kívül nincs élet,
Ha van élet, nincsen olyan élet.

A magyar honvágynak hadd mondok egy példáját. Megtörtént dolog. Ezelőtt mintegy 70 évvel hallottam egy paptól, kivel ez megtörtént.

Még a nagy Napoleon korában egy magyar legényekből álló csapat hadi fogságba jutott, a legénységet bevitték Franciaországba, s ott falukba szállásolták be őket; egy somogyi legény egy fiatal özvegy nőhöz lett szállásolva; töröl metszett, mint Bakonyban mondják: „nyesetes“ legény volt bizony, hogy, hogysen történt: a szép özvegy s a piros-pozsgás kanászbojtár közt — mert otthon Látányban hősünknek ez volt tanult mestersége — gyengébb természetű viszony keletkezett már akkor, midőn a nő magyarul s a legény francziául egy szót sem tudott; a háboru sokáig tartott, pár év után lett be-kesség, ez alatt a legény a franczia nyelvből sokat elsajátított, sőt az özvegy is a magyarból, a hadi fogoly legénységet haza vezényelték. Az özvegy menyecske a legényt nemcsak személyeért, de azért kedvelte, mert a gazdaságban nagy hasznát vette, tehát magánál megtartani törekedett, sőt a sorsához képest gazdag nő kezével is megkínálta. Való, hogy a legény habozott, de végre is bajtársaival együtt hazament, szép menyecskét, szép vagyont otthagya.

Szülőfalujában sörtés-csordája után ballagott midőn azon ur, kitől én e regényt mintegy 70 évvel ezelőtt hallottam, vele szóba állt. „Nóhát Gyuri, csak nem birtad rá magadat, hogy a szép és gazdag özvegy mellett Franciaországban maradj? — tán nem volt jó sorod?“ — A legény nyugton feleli: „Vagy bizony — t. uram — ott nekem nagyon is jó sorsom, ... de hát mégis csak ... legjobb Látányban.“ A magyarnak hő ragaszkodását otthonához szólama bizonyítja: „mindenütt jó, de legjobb otthon.”

történelmi nevezetességű házaknak emléktáblával leendő megjelölése tárgyában

Mely tiszteletteljes értesítem mellett maradtam Nagyságodnak

Kolozsvárt, 1884. május 27.

Alázatos szolgája

Hegedüs István
a város szép. v. jegyzője.

Gyászrovat.

Ruttkayné Kossuth Lujza meghalt. Kossuth Lajos legkedvesebb testvére, *Ruttkayné* Kossuth Lujza, bátyjának a számkivetésben hű osztályosa s aggkorában is több mint tiz esztendeig ápolója és gondozója, október 13-án háromnegyed egy órakor Budapesten elköltözött az élők sorából. Nyolczvanhét esztendő korában halt meg, miután megérte még bátyja születésének századik évfordulóját és mauzoleuma alapkövének letételét. Az egyetlen volt Kossuth Lajos öt testvére közül, a ki túlélte a kormányzót. Azóta, hogy Kossuth Lajos holtestét diadalutjában visszakísérte honába, Budapesten *Brázay* Kálmán országos képviselő muzeum-köruti vendégszerető házában talált csöndes otthont s ott is halt meg, ugyanabban a házban, a hol 36 esztendővel ezelőtt *Czuczor* Gergely hunyta le örökre szeméit.

Ruttkayné Kossuth Lujza már másfél esztendő óta betegeskedett és azóta nem is hagyta el a Muzeum-körut 13. száma alatt levő lakását. Két héttel ezelőtt állapota rosszabbra fordult, életereje lassan elhagyta, de azért halála mégis szinte váratlanul következett be. Halála előtti napon még szobájában járkálva beszélt egyről-másról környezetével. Reggel azután beállott az agónia és délután háromnegyed egy órakor végelgyengülésben meghalt — Halálos ágyánál ott voltak: *Kossuth* Ferencz, *Ambrozovics* Béla, Lajos és Dezső, továbbá a *Brázay*-család tagjai és barátja, *Makray* Sarolta.

Ruttkayné elhunytáról rögtön táviratban értesítették a Milanóban tartózkodó *Kossuth* Lajos Tivadart, *Ambrozovics* Béla nyugalm. miniszteri titkárt és ennek nejét, *Meszlény* Ilonát. Az utóbbiak csak néhány napja távoztak el a beteg ágya mellől, hogy zombori birtokukra utazzanak. Tudatták a gyászos esetet *Benyovszky* Sándor gróffal s a *Solton*- és a *Clician*-családdal Nápolyban.

Az elhunyt lakásának hálószobájában fehér lepellel letakarva fekszik; Kossuth Ferencz állandóan mellette van. Az ágyat virággal hintették tele. Délután 4 órakor *Horváth* Sándor ág. ev. lelkész a halottas szobában az elhunyt lelkiúdvéért megható imát mondott, a melyet a családtagok is végtig hallgattak. A temetés szerdán délután negyedfél órakor lesz. A temetés előkészületeit *Halmos* polgármester a családdal egyetértőleg végzi.

Kossuth Lujza, Kossuth László és Weber Karolin negyedik gyermeke, 1815-ben született Sátoralja-Ujhelyen. Midőn szülei Alsó-Dabasra költöztek, Pestmegyébe, férjhezment *Ruttkay* József abonyi postamesterhez. A szabadságharc leverése után anyjával és két nővérével, *Meszlény* Ilonával és *Zsulaczky* Ilonával követte Kossuth Lajost a számkivetésbe Belgiumba, s midőn Kossuth anyja ott meghalt, három fiával Amerikában telepedett le. Ott sok csapás érte. Elvesztette mind a három fiát, Lajost, Bélát és Gábort. Három unokája most is él New-Yorkban. — Számkivetése alatt meghalt férje is Magyarországon. — 1863-ban Kossuth Lajoshoz költözött és megosztotta vele a számkivetés napjait Collegnóban, Barraconban és Turinban. Igen eszes és művelt nő volt, erős ítélőképességgel, nemes érzéssel, nőies gyöngédséggel, a ki

mint őrangyal vigyázott bátyjának életére és egészségére. Honába visszatérve, Kossuth tisztelői mindenütt szívesen hódoltak érdemeinek minden alkalommal. — A politika iránt mindvégig érdeklődött és sokszor el is keseredett. Gyöngeség és betegség gyakran súlyosbitotta öregségét.

*

Az elhunyt családja a következő gyászjelentést adta ki:

Kossuth Ferencz, Kossuth Lajos Tivadar és Ambrozovics Béláné Meszlény Ilona, a maguk, valamint az egész rokonság nevében szomorodott szívvel tudatják szeretett nagynénjüknek, özvegy ruttkai Ruttkay Józsefné, született kossuti és udvardi Kossuth Lujzának hosszú gyöngékedés után, életének 87-ik évében, e hónap 13-án délután fél 1 órakor váratlanul bekövetkezett gyászos elhunytát. A temetés a megdicsőült lakásáról (IV., Muzeum-körut 23.) szerdán, e hónap 15-én délután 4 órakor fog a kerepesi uti temetőbe az ág. evang. egyház szertartása szerint végbemenni. Budapest, 1902. évi okt. 13. Áldás a sokat szenvedett, magasztos lélek emlékére!

*

Ruttkayné temetése. A közönség nagy részvéte mellett ment okt. 15-én végbe Ruttkayné temetése. A Muzeum-körut két oldalán és a Kerepesi-ut elején nagyszámú közönség adta meg a végtisztességet Kossuth Lajos nővérének. Az országgyűlési képviselők nagy számmal vettek részt a temetésen, ott voltak többek közt Bedő Albert, Thaly Kálmán, Chernel Gyula, Kapocssy Jenő, Molnár Jenő, Holló Lajos, Eremités Pál, Tóth János, Szatmári Mór, Bakonyi Samu, Rátkay László és meg számosan. A székes főváros küldötteinek élén Márkus József főpolgármester állott; ott volt Polónyi Géza, Krivácsy nyug. honvédek és mások. A rendőrség br. Splényi Ödön vezetése alatt vonult ki.

A temetési szertartás délután négy órakor kezdődött meg a Muzeum-köruti halottasháznál. Fent a ravatalos teremben a m. kir. Operaház énekkara énekelt gyászdalokat. Aztán levitték a koporsót az udvarra, ahol Horváth Sándor evangélikus lelkész megható imát mondott a halott felett. A ház előtt a budapesti polgári daloskör énekelt, aztán roppant néptömegtől kísérve a Kerepesi-uton indult meg a menet a temető felé. — A menetet a lovasrendőrök diszruhás csapata nyitotta meg, aztán következett a budapesti asztaltársaságok egyesült központjának küldöttsége, utána az ujjpesti Kossuth Lajos egyesület és a „Meváltó” temetkezési egyesület tagjai következtek. A koporsót három koszos kocszi előzte meg. A hatlovas gyászokcsi után a gyászoló család tagjai lépdeltek, a kiket az agg honvédek követtek Szentimrey őrnagy vezetése mellett. A temetésen a függetlenségi 48-as párt is megjelent Thaly Kálmán és Tóth János alelnökök vezetése mellett. A fővárost Matuska Alajos alpolgármester képviselte. A sirnál Rátkay László országgyűlési képviselő beszélt a függetlenségi 48-as párt nevében.

Doby Zsuzsánna nőhonvéd halála. Az alábbi gyászjelentést sokat beszél a honleányi önfeláldozással teljesített hazaszeretetről:

Feöldi **Doby Antal** kir. sőtárnok ugy maga, valamint gyermekei és az összes rokonság nevében mély megilletődéssel tudatja áldott lelkü jó testvérnénjének

ÖZV. VITÉZ ANTALNÉ,

szül. Doby Zsuzsánna asszonynak

hosszas és kínos szenvedés után 79 éves korában

folyo 1902. évi október 6-án Petneházán történt gyászos elhunytát.

Az önfeláldozó hű nők közt csillagként ragyog boldogult nővérem, ki az 1848—49-iki politikai nagy földrengés alatt — mint hős honvéd vett részt, részint a hitvesi hűség, részint a haza szeretet szent érzelmeitől ösztönözve. A szelid női kedélyt óriási akaraterő váltotta fel, első férje Szabó Antal oldalán végig küzdötte Bem alatt az Erdélyi nehéz hadjáratot, férje Nagy-Szeben bevételénél, *ő pedig Piskinéél kapott súlyos sebet*, és a bukás után csak két hó múlva került szülőföldrjére Vitkába a brassói kórházból. *A szegény nő honvéd azt az óriási utat gyalog tette meg, elcsigázva elrongyosodva került haza, hogy midőn megérkezett a falu népe alig ismert reá.*

Es 53 év múlva azon a napon hunyta be örökre a szemét, a mely napon a magyar nemzetre *az aradi gyásznapi szakadt.*

Homonnán, 1902. október 7-én.

Áldás és béke a szegény sokat szenvedett nő porai felett.

<i>if. Doby Antal,</i>	<i>Doby Samu és neje,</i>
<i>Doby István és neje,</i>	<i>Szmicskó Irén,</i>
<i>Kovalicsky Luiza,</i>	<i>Doby Ilona.</i>

Buzáth Károly ügyvéd, nyugalmazott főszolgabíró, Beregvármegye törvényhatósági bizottságának tagja, 48-as honvédmester, október 1-én 72 éves korában meghalt Munkácson.

Kovács Ferencz 48-as honvédmester október 10-én 74 éves korában meghalt Kalocsán. Az elhunyt végigküzdötte az egész szabadságharcot s Világosnál Nagy Sándor tábornok hadtestével rakta le a fegyvert. Azután besorozták, majd kiszabadulva, hivatalt vállalt a törvényszéknél, 1868-ban pedig megválasztották a kalocsai takarékpénztár igazgatójává, mely állását holtá napjáig viselte.

Liteczky János, a szabadságharcban mint honvéd vett részt. A 82 esztendő agastyán gyémántlakodalmanak megünneplésére készült, de ezt már nem érte meg. Szepesváralján okt. 12-én meghalt.

Terpesti Markovits Vincze, 48-as honvédszázados, okt. 12-én 77 éves korában, boldog házasságának 44-ik esztendejében meghalt Budapesten. Temetése okt. 14-én, délután 3 órakor volt a Só-utca 4. számú házból.

KÜLÖNFÉLÉK.

Október 6-a Nagy-Szebenben. Ma ötvenhárom éve azon nagyszebeni házban, melyben ma Metianu görög keleti érsek lakik, voltunk mintegy 150-en bezárva mint foglyok. Nem volt akkor távirtda, nem volt vasúti összeköttetés s mégis a sas szárnyakon repülő hír elhozta a szomorú tudósítást az Aradon fogva volt tizenhárom tábornok kivégzéséről, azokról a félistenekről kikerül a magyar és más nemzet történelme nem mesél. Mit várhattunk mi kisebbek, de nevezetesen a notorius Beke József ezredes, Sárosy Ferencz őrnagy, Hegyessy Sándor és Horváth Sándor századosok s csekély személyem, kik a fegyverletétel után, itten külön voltunk, bizonyos célra választva a bajtársainktól. Tetszett a mindenható Istennek minket a katasztrófától megmenteni. Ezen bajtársaim közül csak egyedül én vagyok életben,

nekem volt ma szerencsém jelen lenni az itt lakó bajtársaimmal Buczi Ferencz és Molnár Károly századosok, Ferenczi István igazgató és Dr. Szöcs Géza államgymnáziumi tanárokkal, elmeógyógyintézeti gondnok Szakács Albert neje és leányával, ellenőr Dérer Lajossal és bíró Noszkoval, azon gyászmisén melyet a nagyszebeni róm. kath. plebános Gidófalvi Gergely prépost a tizenhárom aradi vértanuért a plebánia templomban mondott. Gidófalvi Gergely prépostnak, nagyatyját 1848. októberben ölték meg az oláhok, atyját, pedig nem tudni hogy pusztult ugyan akkor. Pünkösti Gergely 48—49. h. őrnagy.

Kitépelt 48—49-es jegyzőkönyvek. Érdekes felfedezésre jöttek rá Nagyvárad város levéltárában. E felfedezés, kellő képen jellemzi a Bach-korszakbeli kormány felfogását és féltékenységét. Egy nagyvárad hirlapíró, mostanában kutatni akart a 48—49-iki idők irásában. E közben rájött, hogy ez évek összes jegyzőkönyveit kitépték a kötésből és megsemmisítették. A többi jegyzőkönyvek már klasszikus népszerűséggel vannak vezetve. Nagyvárad törvényhatóságának határozatait az 1848—49-iki eseményekre vonatkozólag tehát csak hallomás útján lehet megismerni. Azokra nézve, semmiféle jegyzőkönyv nem szolgál kutforrásul. E korszakból csupán egyes magánlevelezések, rendeletek és intézkedések maradtak fenn. A Bach-korszak beamterei undok dühe megfosztotta a várost a nevezetes történeti ereklyéktől. De azok a kitépelt lapok, mindig hű tanui lesznek annak, hogy ha valakinek szégyenleni valója volt a nagy időkben, az az osztrák volt. És az ő szégyenletes tényeiről tanuskodnak a későbbi idők német aktái, a melyeket mi nem téptünk össze, haem hűen megőriztünk az utókor számára. E lapok tanuskodnak majd az utókor előtt a mi martíromkodásunkról, önfeláldozásunkról, az elszenvedett jogtalanságunkról. És mi nem szégyeljük e megőrzött lapokat.

Meggyilkolt negyvennyolczas honvédtiszt. A pestmegyei Irsán, fejszével agyonverték bibithi és legendi Horváth Kálmán földbirtokost, volt negyvennyolczas honvédszázadosot, a ki, mint tudósítónk írja, egykor vitézül küzdött Isaszeghnél, Szent-Tamásnál és Bicskénél. A hetvenhat esztendő öreg ur már gyöngye lévén a gazdálkodásra, haszonbérbe adta a birtokát. Most, Szent Mihály napján, szeptember 29-én voltak nála a bérlők s lefizették neki az árendát. A pénz átadásának tanuja volt Onda Julcsa, Horváth gazdasszonya s bizonyosan akkor fogamzott meg sötét lelkében az a gondolat, hogy megöli gazdáját. Szándékát az október 1-éről 2-ára virradó éjjel követte el, a jelekből látható, hogy az öreg embert álmában lepte meg s számos fejsze-csapással megölte. Aztán összeszedte a készpénzt, feherruhát és ékszerét, bezárta kívülről az ajtókat s elmenekült. A csendőrség már nyomában van. Az áldozatot október 4-én temették el nagy részvéttel; Irsa község elüljárósága és képviselőtestülete teljes számban megjelent végső tisztességén. Az elhunyt fián, Horváth László nyugalmazott alezredesen kívül a bibithi Horváth-, a bodonyi Kajtár-, az irsai Szabó-, a tassi Becz-, Lieszkovszky-, Balassy-, Tiszó- és Diószeghy-családok gyászolják.

Garibaldi-szobor Párisban. Párisból táviratozzák nekünk: A francia-olasz testvériség megszilárdítása végett Párisban Garibaldi-szobrot fognak felállítani. A szoborra szükséges pénz már összegyűlt s legközelebb a községtanács is foglalkozni fog ezzel a kérdéssel.

Kettős lap. A Történelmi Lapok jelen számát kettős tartalommal adjuk ki, vagyis a rendes 8 oldal helyett 20 oldalt, a borítékkal együtt 24 oldalt adunk. Tesszük azért, hogy a felszaporodott közleményeket annál gyorsabban juttathassuk olvasóink kezébe. Ezzel nem csak az október 15. hanem a november 1-én kiadandó szám anyaga is fel van öelve. Közelebbi számunk ennél fogva november közepén fog megjelenni.

A muzeum gyűlései. Csak fogyatékosan voltunk képesek a nagy tárgyhalmozat miatt közre adni egyletünk mozgalmait. — A kiállításról szóló tudósításunk kimaradt. — Kimaradtak ünnepi közgyűléseinkről, vidéki választmányaink megalakításáról, valamint a muzeumhoz intézett üdvözlésekről szóló tudósítások is. Mindezeket egyéb közleményekkel együtt a jövő számokban fogjuk közreadni.

A kiállítás katalógusa. A történelmi kiállításról részletes katalógus készül. E katalógus illusztrálva lesz. Ebbe bele foglal a rendezőség minden tárgyat, a mik a kiállítás I. II. III. IV. különböző csoportjában el vannak helyezve. A kiállítási katalógust megküldik az összes vidéki köröknek.

A Történelmi Lapokra előfizettek egész évre: Dondon József, Haller Károly dr., Münster-Ede, Babics József, Bittera Károly, Csátary Lajos, All. főreál iskola tanári kara Déva, All. főreál iskola ifjúsági könyvtára, Földvály Mihály, Br. Györffy Pál, Kozma Döme, Dr. Gr. Kuun Géza, id. Szakács Károly.

Félévre előfizettek: Clauser Adolf, Eperjessy Dénes, M. Áll. Vasuti al iszti kör Kolozsvár, Szentkatolnai Bakk Endre, Csongvay Lajos, Draskóczy Ede, Imets F. Jákó, Kádár József, Kállay N. József, Kovács Ernő, Ménasági János, Mózsai Attila, Mütter Ferencz, Nagy József, Rákosi István, Dr. Reiner Zsigmond, Uttzás Lajos, Végh Arthur, Vischer Konrád.

Negyed évre: Ferenczy R. (Globus), Heigel Lipót, Kelemen Márton, özv. Dr. Márton Lajosné, Nagy Pál, Szucsáky Imre, Tóth Zsigmond, Török Sándor, Antos János, Bihary Sándor, Biró Ferencz, Debreczenyi Ignác, Doby Antal, Gaál Lajos, Gál Ignác, Hegedüs Sándor, Hellebronth Pál, Hoffmann Adolf, Issekutz Imre, Karsa Ferencz, Kiss Zsigmond, Kléger József, Kóré Ferencz, Lőrincz József, Matolay Elele, Máthé József, Pünkösti Gergely, Rátz Móze-, Szabó Lajos, Szlávik János, Várady József, Várady Lajos, Vischer Konrád.

Marosvásárhely veszedelméről 1848-ban. A dévai állami főreáliskola tanári könyvtárában levő Benkő-féle Transsylvaniaiának I. kötetébe Baria Mihály a könyv egykori birtokosa a következő feljegyzést írta:

Posteritati.

1848. 5. Nov. a Császári katonák Gedeon Generalis vezérlete alatt M. Vásárhelyre rontván 18 ágyúkkal, Fogarasvidéki tolvaj Oláhokkal — Szászokkal — a Várat elfoglalták — s a Városon réttentő prédálásokat vittek véghez — a várbeli temploma a Ritusoknak — Oláhok Tanyája lett — Öröködbe Uram Pogányok jöttek — és Szüzi hajlékotat megfertéztették st. st.

Téglás Géza.

Mátyás király szobra. Igen sokan vannak a kik kevésbbé jártasak a történelemben és ezek Fadrusz János remek szobrának igazi jelentésével nincsenek tisztában. Magunknak alkalmunk volt éppen a szobor környékén többeket látni, eltünődni a felett, hogy mit is ábrázol tulajdonképpen ez a szobormű. Hogy mindenki előtt tisztán álljon e remek műnek igazi jelentősége, azoknak felvilágosításul itt adjuk azt a leírást, melylyel dr. Ferenczi Zoltán jellemzi Fadrusz remekét a kiadott Emlékkönyvben. A neves esztétikus szerint Fadrusz szakítva a hagyományos talapzattal, ő királyt, mint győztes hadvezért mutatja be egy bástyafokon állva, melynek éppen ezért építészeti kiképzése teljesen egyszerű s legfőbb disze a két oldalt félkör alakban elhelyezett feljáró féle. A király fedetlen, babérmagorlóval nyugodtan ül erős harci ménén teljes fegyverzetben. A mén feje meg van hajtván, miáltal a király alakja annál szembeötlőbb. A király győző kardját lova nyakán keresztbe fektetve tartja, rajta nyugszik mindkét keze s messzi tekintet, mintha képzeletében az egész Magyarország lebegne előtte. Igaz, hogy ez az alak csak a győző nagy királyt, a hadvezért, az öntudatos államférfit, a dicsőség bajnokát mutatja be, de ezt teljes erővel, biztosan, az összbemutatóban fonségesen s a teljes nemzeti öntudat csodálatos érzékítésével. Ilyen az a Mátyás, kit a krónika, ének, régibb és újabb költészet, s a néphagyomány dicsőít és emlékezetben megőrzött, a ki képzeletünkben mint a mult fényes dicsőségének megtestesülése él. E mellett Fadrusz egyebekben is szakított kompozíciójában a hagyományos rekvizitumokkal. Eldobta teljesen a szimbolikust, az allegorikust. A király előtt de mélyen alatta, úgy hogy a király alakja uralkodik az egész környezeten, négy alakot helyezett el. Jobbra balra lenn két két magyar vitéz a győzelmes csatákban nyert kétféjű sasos osztrák, török cseh zászlókat teszi a király lába elé, vagy lekésen lobogtatva tekint fel a király felé. Egy másik öregvitéz sisakját kezében tartva, csodálattal telt áhitattal néz fel a királyra. Mindez feltűnő egyszerűséggel és világossággal van elhelyezve s azonnal szembeötlő; egyszersmind semmi sem lehet alkalmasabb ennél a nemzeti önértzet, büszkeség fölébresztésére, a nemzeti öntudat emelésére. Minden részéből, de főleg az egész benyomásából szellem beszél hozzánk; s így alkotván meg a király alakját a művész, elmondhatjuk, hogy e műben a művészet és nemzeti érzés kezet fogva, vagy még inkább egyesülve arat diadalt.

Mátyás király feje a nagy idők jeleseinek Pantheonában. Fadrusz János akadémiai szobrász ajánlotta a kolozsvári Orsz. Tört. Ereklje Múzeumnak azt az eredeti mintát, mely után a Mátyás király szobornak a fejét öntötték. E fejnek megfelelő talapzatot készít és úgy küldi le az ereklje múzeumnak. Az ereklje múzeum szombaton tartott gyűlésén bejelentették ezt az ajándékozást s örömmel vették azt tudomásul. Az értékes adományt a nagy idők jeleseinek Pantheonában helyezik el. E gazdag gyűjteményre, midőn apróra meg szemlélte, azt mondotta Barabás Béla képviselő:

„A negyvennyolcasok Pantheonában e kiállításon oly nagy kincs, melyet egyetlen múzeum sem mondhat magáénak.”

KOLOZSVÁRT.

Ajánlja az újabb időben gazdagon és a legmodernebb anyagokkal dúsan felszerelt

KÖNYVNYOMDÁJÁT,

mely különösen alkalmas minden olyan nyomtatványok előállítására, melyeknek az izléses külső belbecsét is emelni van hivatva.

Deák F.-utca.

„ELLENZÉK” KÖNYVNYOMDA

Telefon 233.

De éppen olyan esinnal és lehető olcsó árban készít mindennemű **egyszerű nyomtatványokat is** és ezeknek nemcsak esinos, hibátlan, hanem gyors előállításáért is felelősséget vállal.

Telefon 233.

**Vidéki megrendeléseket a legpon-
tosabban teljesít.**

Erdély legnagyobb üzlete és ékszerek gyártására egyedül berendezett műhelye.

Sárga János

ékszerész Kolozsvárt

Mátyás király-tér.

Ajánlja dusan berendezett raktárát mindennemű **arany** és **ezüst neműekben, drága kőékszerekben, régiségek,** valamint a legújabb **angol és francia különlegességekben.** Különös figyelmébe ajánlom a nagyérdemű közönségnek a legújabb technikai vívmányokkal berendezett **műhelyemet,** hol **modern ékszerek** gyártása, átalakítása, **vésnöki és ötvös művészet** remekei saját közreműködésem mellett készülnek.

Műhelyem a nagyérdemű közönségnek megtekintésre rendelkezésre áll.

Melyik lapot ?
olvassuk

„ELLENZÉK”

Politikai és társadalmi napilap-ot!!!

Kiadóhivatal

Kolozsvárt, Deák Ferencz-utca 33. szám.

!
Ruhafestést,
Ruhatisztítást,
Fehérnemű mosást,
!
Agytoll fertőtlenítést,

a legolcsóbb árak mellett elvállal

Dávid Ödön

!
vegyészeti kelme-festő,
ruhatisztító, agytoll
fertőtlenítő és gőzmosó
gyára
!

Kolozsvárt,

Ferencz József-ut 86—88. sz.

Elvállaló iroda: **Telefon szám 495**
Unió és Rózsa-u. Vidéki munkák a leggyorsabban elkészíttetnek.

Arjegyzéket kívánatra ingyen és bérmentve küldök.